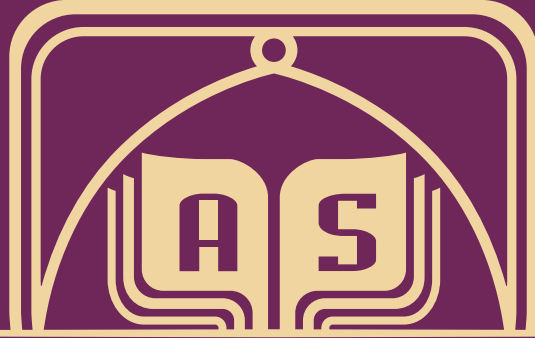

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

COVID-19 SALGIN DEĞERLENDİRMESİ

- SORUNLAR VE ÖNGÖRÜLER -

ASBÜ ÇALIŞMALARI - 6

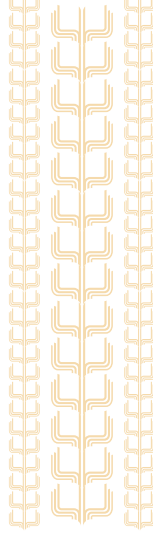
ANKARA 2020

- ASBÜ ÇALIŞMALARI 1 : ULUSLARARASI İSLAMİ FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI
ASBÜ ÇALIŞMALARI 2 : MÜZELER AVLUSU
ASBÜ ÇALIŞMALARI 3 : ASBÜ SOSYOKENT
ASBÜ ÇALIŞMALARI 4 : ASBÜ; DİSİPLİNLİ BİR DİSİPLİNLERARASILIK PEŞİNDE
ASBÜ ÇALIŞMALARI 5 : ÜLKE VE BÖLGE ARAŞTIRMALARI
ASBÜ ÇALIŞMALARI 6 : COVID-19 SALGIN DEĞERLENDİRMESİ

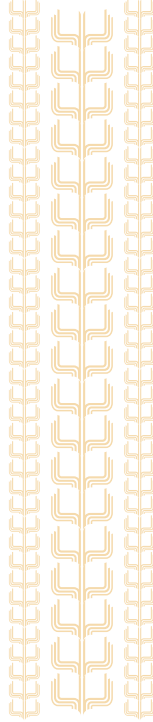

**ANKARA SOSYAL BİLİMLER
ÜNİVERSİTESİ**

COVID-19 SALGIN DEĞERLENDİRMESİ

- SORUNLAR VE ÖNGÖRÜLER -

ASBÜ
ANKARA 2020

Katkı Sunanlar

- **Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK**, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
- **Prof. Dr. M. Akif KİREÇÇİ**, Siyasal Bilgiler Fakültesi
- **Prof. Dr. Abdulhakim KOÇİN**, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
- **Prof. Dr. M. Hakan TÜRKCAPAR**, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
- **Prof. Dr. Mine ÖZYURT KILIÇ**, Yabancı Diller Fakültesi
- **Prof. Dr. Çetin ÖNDER**, Siyasal Bilgiler Fakültesi
- **Prof. Dr. Asım YAPICI**, İslami İlimler Fakültesi
- **Prof. Dr. Erdal AKDEVE**, Sosyal İnovasyon Merkezi
- **Doç. Dr. Gökhan SAVAŞ**, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
- **Dr. Talat KAYA**, Hukuk Fakültesi
- **Dr. Nevfel BOZ**, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

İÇİNDEKİLER

1- MEVCUT DURUM	9
HUKUKTA MEVCUT DURUM	10
MEDYADA MEVCUT DURUM	13
EDEBİYATTA MEVCUT DURUM	18
İŞLETMECİLİKTE MEVCUT DURUM	21
DİNİ HAYATTA MEVCUT DURUM	23
KAMU HİZMETLERİNDE MEVCUT DURUM	27
DİPLOMASİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE MEVCUT DURUM	29
2- GELECEK ÖNGÖRÜSÜ (OLASI SORUNLAR) VE TEMEL ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	33
PSİKOLOJİK ÖNGÖRÜLER	34
SOSYOLOJİK ÖNGÖRÜ	36
HUKUKSAL ÖNGÖRÜLER	39
EDEBİYATTA GELECEK ÖNGÖRÜSÜ VE ÖNERİLER	42
İŞLETMECİLİKTE GELECEK ÖNGÖRÜSÜ	45
PANDEMİ SONRASI DİNİ HAYAT ÖNGÖRÜSÜ	47
KAMU HİZMETLERİNDE GELECEK ÖNGÖRÜSÜ	49
DİPLOMASİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERLE İLGİLİ ÖNGÖRÜLER	51

SUNUŞ

Dünya bugünlerde ortak bir düşmana karşı savaş veriyor: Covid-19. Salgından sonraki süreç, hayatı daha eleştirel, kritik, analitik ya da felsefi bir bakışla ele almamızı gerektirecektir. Çünkü bu salgınla hayatın ve insan varlığının ne kadar kıymetli olduğunu yakinen görmüş olduk. Yaşadığımız bu süreci makul, suhulet ve mutedil bir şekilde ele almalıyız. Panik yapmamalı, korkuyu abartmamalı, olaylara, olgulara sadece bu salgın hastalığın odağından değil, bütüncül olarak bakmalı ve objektif olarak değerlendirebilmeliyiz.

Covid-19, insanlığı beklenmedik bir anda gelen ölümle dolayısıyla hayatla yüzleştirdi. Bu süreç bize sağlığın ne kadar değerli olduğunu gösterdi. Aslında hayatın sürprizlerle dolu olduğunu, doğadaki, evrendeki bir olayın, bir olgunun bizi nasıl etkilediğini dolayısıyla varlığımızın evreni, doğayı ve ekosistemi korumaya bağlı olduğunu görmüş olduk. En büyük sığınağımız olan evlerimizde kendimizi karantinaya alınca mutlu olmak için çok büyük şeylere ihtiyaç duymadığımızı fark ettik, sevdiklerimizin yanımızda olmasının kıymetini, dostluğun, dayanışmanın, birlik ve beraberliğin önemli olduğunu da anlamış olduk.

Evlerimizde tecrit halinde olmamız gereken, dijital mecra aracılığıyla dünyaya bağlı kaldığımız bu dönem, dijital dünyanın infial yaratmadaki gücünü ve bilgi kirliliğini fark etmemizi sağladı. Akıl ve ruh sağlığımızı koruyabilmek için eleştirel bir sosyal medya okur-yazarlığına ihtiyaç duyduğumuzu anladık.

Yapay zekânın, endüstri 4.0 ve toplum 5.0'in konuşulduğu bir çağda ortaya çıkan bu salgın, bilimsel ve teknolojik açıdan gelişmiş ülkeler kadar yüksek vicdanlı ve medeni toplumlar oluşturmanın da konuşulması gerektiğini açıkça gösterdi. Bu anlamda ülkemizin bilim insanları olarak bizlere çok büyük iş düştüğünün farkındayız. Bundan sonra vazifemiz Türkiye'den yükselecek olan sesin, Anadolu irfan ve erdeminin insanlık için şifa olacağını dünyaya anlatmak ve göstermek olacaktır.

Bu dönemden sonra huzur ve mutluluğu önceleyen adımları hayatımıza daha fazla katmamız gerekecektir. Birçoğumuz hayatın anlamını yeniden sorgulayacak, hayat felsefemizi bir kez daha gözden geçireceğiz. Bundan sonra toplum olarak kadim değerlerimizden güç alan yeni bakış açıları, varlık, bilim, teknoloji ve eğitim felsefeleri; yeni ahlak, hukuk ve siyaset anlayışları ortaya koymalıyız. Yeni kuşakları bu doğrultuda yetiştirmeliyiz. Onların da yeni odağı bu doğrultuda olmalı diye düşünüyorum.

Hepinize sağlıklı, sıhhatli ve huzur dolu bir hayat diliyorum.

Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN
Rektör

GİRİŞ

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler günümüzde baş döndürücü bir hızla ilerlemekte, insanlar bu sayede tabiattaki canlı ve cansız varlıklarla, yaşadığımız gezegen ve evrenle ilgili her gün yeni ve daha doğru bilgilere ulaşmaktadır. Bu anlamda bilim ve teknoloji bireysel ve toplumsal hayatı kolaylaştırırken kimi zaman da meydana gelen hadiseler karşısında maalesef çaresiz kalmaktadır.

Bilim ve teknolojinin son dönemlerde çaresiz kaldığı en önemli hadise, ilk olarak 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve bütün dünyaya hızlı bir biçimde yayılan yeni tip koronavirüs (Covid-19) hadisesidir. Hastalığın tıp camiasında yeni tip koronavirüs (Covid-19) olarak adlandırılmasının nedeni, 2019'da görülen bu virüsün canlılarda kimi zaman soğuk algınlığı şeklinde kimi zaman da şiddetli hatta öldürücü hastalıklara neden olan koronavirüsler ailesinden olması ve Birleşmiş Milletler nezdinde faaliyet gören Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından bunun insanlarda daha önce tanımlanmamış bir virüs olduğunu açıklamasıdır.

Salgın, Çin'in Wuhan kentinde tespit edildiği ve o bölgeyle sınırlı kalacağı düşünüldüğü için başlangıçta dünya kamuoyunda pek dikkate alınmadı ve önemsenmedi. Ne var ki çok kısa sürede bu virüsün aynı koronavirüs ailesinden olan diğer virüslerden farklılık gösterdiği, SARS (Şiddetli Akut Solunum Sendromu) ve MERS (Orta Doğu Solunum Sendromu) virüsünden daha şiddetli ağrılar verdiği, daha hızlı bulaştığı ve çok daha öldürücü etkiye sahip olduğu görüldü.

Çin'in, 31 Aralık 2019'da, Dünya Sağlık Örgütü'nü bu hastalıktan haberdar etmesinden kısa bir süre sonra 9 Ocak 2020'de, hastalığın başladığı Wuhan'da buna bağlı ilk ölüm vakası meydana geldi. Bu vakadan bir gün sonra da Dünya Sağlık Örgütü, söz konusu virüs ile ilgili bir rehber yayımlayarak virüsün belirtileri, tespiti, teşhisi, bulaşının önüne geçilmesi gibi konularda ülkeleri uyararak bu konuda hazırlıklı olmalarını ve gerekli tedbirleri almalarını istedi.

Ne var ki Çin'in Wuhan kentinde başlayıp daha sonra bütün eyaletlerine yayılan Covid-19, çok kısa sürede hızlı bir yayılım gösterip küresel bir boyut kazandı ve bir pandemiye dönüşerek Çin'in ardından ona yakın olan Tayland, Japonya, Filipinler, Hong Kong, Güney Kore gibi ülkelerde de görülmeye ve can almaya başladı. Bundan yine çok kısa süre sonra da İran, İtalya, İspanya, İngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika, Meksika, ABD, Mısır, İsrail, Rusya gibi ülkeler başta olmak üzere bütün dünyayı etkisi altına aldı. Türkiye'de ise ilk koronavirüs vakası, koronavirüsün Dünya Sağlık

Örgütü tarafından pandemi (küresel salgın) olarak ilan edildiği 11 Mart 2020 tarihinde görüldü.

Bilindiği üzere kriz dönemlerde öncelikli konu, yaşanan krizin bir an önce durdurulması, daha sonra da bu tarz krizlerin bir daha yaşanmaması için gerekli önlemlerin alınmasıdır. Bunun için de bilimsel bilgiye ve güç birliğine ihtiyaç vardır. Her ne kadar yeni koronavirüs nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü üzerinden ABD ve Çin arasında yeni bir gerilim ve yine başka ülkeler arasında da konuyla ilgili bazı gerilimler oluşmuş ise de bu küresel krize karşı genel anlamda dünyada bir iş birliği olduğu ve bunun için benzer tedbirlere başvurdıkları da ortadadır. Bu kapsamda, dünyanın çeşitli ülkelerindeki hastanelerde çalışan doktorlar ve bilim insanları arasında hastalığın teşhisi, önlenmesi ve tedavisi konusunda bilgi paylaşımı; ülkelerin karşılıklı olarak hasta, doktor ve sağlık çalışanları için ihtiyaç duyduğu tıbbi malzeme ve cihaz yardımı yapılmakta;

aşının bulunması için ortak çalışmalar ve projeler yürütülmektedir.

Bunun dışında yine tedbir amaçlı olarak yurt dışı seyahatler iptal edilmiş, giriş ve çıkışlar sınırlandırılmış, uluslararası spor müsabakaları vb. etkinlikler durdurulmuş, eğitim ve öğretime ara verilmiş ya da uzaktan eğitime başlanmış; sağlık sistemleri güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu krizden bir an önce kurtulmak ve en az etkilenmek için şüphesiz her ülkenin diğer ülkelerden bağımsız olarak aldığı tedbirler ve yaptığı çalışmalar da vardır. Bunda da yine başarılı olabilmek için hükümetlerin, bakanlıkların iş birliğine; üniversitelerin, bilimsel kurum ve kuruluşların ürettikleri bilimsel bilgiye ihtiyaç vardır. Üniversitemizin bir görev bilinciyle hazırladığı bu “Covid-19 Pandemi Değerlendirmesi (Sorunlar ve Öngörüler)” de böyle bir ihtiyaçtan yola çıkılarak hazırlanmıştır.

1.

MEVCUT DURUM

HUKUKTA MEVCUT DURUM

Pandemiler veya pandemik hastalıklar, bir kıta hatta tüm dünya yüzeyi gibi çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara (epidemilere) verilen genel addır. İlk olarak 2019 yılı Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde görülen hastalık kısa zamanda dünyaya yayılmış ve 11 Mart 2020 tarihinde Covid-19 Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Aynı gün Türkiye'de ilk korona virüs vakası tespit edilmiş, 1 Mayıs 2020 tarihinde 122.292 vakaya ulaşılmıştır. Tüm dünyada olduğu

gibi Türkiye'de de salgınla mücadele konusunda pek çok önlem alınmıştır.

Çok hızlı yayılan bu salgın hastalıkla mücadele için alınan önlemlerin toplumsal, sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutlarının yanı sıra hukuk alanında da yansımaları olmuştur. Bir taraftan alınan önlemlerin hukukiliği diğer yandan ise önlemler nedeniyle aksayan hukuk hizmetlerinin sonuçları ve bu alanda geleceğe dair atılacak adımların değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Covid-19 Nedeniyle Yapılan Başlıca Düzenlemeler

Covid-19 nedeniyle her şeyden evvel temel hak ve özgürlüklere müdahale gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, temel hak ve özgürlüklere müdahale niteliğinde olan 20 yaş altı ve 65 yaş üstü vatandaşların sokağa çıkma kısıtlaması ve Nisan ayında ilan edilen hafta sonları geçerli 30 büyükşehir belediyesini ve Zonguldak ilini kapsayan sokağa çıkma kısıtlamaları anayasal ilkeler açısından incelenmelidir.

Anayasa'nın 13. maddesindeki ifadeye bakıldığında temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının ancak kanunla yapılabileceği hususu belirtilmiştir. Yayınlanan genelgede valilerin bu kısıtlamaları ilan edeceği belirtilmiştir. Bu kısıtlamayı ortaya koyma yetkisinin dayanağı ise yasal bir dayanaktır. İl İdaresi Kanununun 11/C maddesine bakıldığında, "İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi valinin ödev ve görevlerindedir (Ek cümle: 25/7/2018-7145/1 md.). Bunları sağlamak için vali gereken karar ve tedbirleri alır." ifadesine ulaşılacaktır. Burada kamunun güvenliğinin sağlanması için valiler yasa ile kendilerine verilen bu yetkiyi kullanmaktadırlar. Valilerin yetkisi yasaya dayanmaktadır. Bu sebeple aslında alınan temel hak ve özgürlüklere etki eden kısıtlamalar yasal bir temel üzerine oturulmuş bulunmaktadır.

Söz konusu salgın sebebiyle yargı kurumlarında da birçok önlem alınmıştır. Aşağıda maddeler halinde gösterilen bu önlemler duruşmaların ertelenmesi, infaz kurumlarındaki görüşlerin askıya alınması, hâkim ve savcılarının nöbet usulü ile çalışması şeklinde karışımıza çıkar:

- İ 16.03.2020 tarihinde Ceza infaz kurumlarında açık ve kapalı görüşler ertelendi, ancak acil durumlarda avukatlarla kapalı görüşme yapılabilmesi bu kapsamın dışında tutuldu. Ayrıca bu kurumlardaki personelin giriş çıkışına ilişkin katı düzenlemeler getirildi.
- İ 2279 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kararın yayımlandığı tarih olan 22.03.2020'den 30.04.2020 tarihine kadar icra ve iflas takiplerinin tatiline karar verildi. Bu kararın gerekçesi ise İcra İflas Kanunu'nun 330. maddesidir.
- İ 25.3.2020 tarih ve 7226 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da düzenlenen Geçici Madde 1 ile Covid-19 salgın hastalığının ülkemizde görülmesi dolayısıyla yargılamalara ilişkin bütün süreler 30 Nisan'a kadar durdurulmuş; ancak,
 - a) Suç ve ceza, kabahat ve idari yaptırım ile disiplin hapsi ve tazyik hapsi için kanunlarda düzenlenen zamanaşımı süreleri,
 - b) Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen koruma tedbirlerine ilişkin süreler,
 - c) Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen ihtiyati tedbiri tamamlayan işlemlere ilişkin süreler kapsam dışında bırakılmıştı. Ardından 30.04.2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2480 sayılı

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesince 7226 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da düzenlenen Geçici Madde 11. Fıkrasında düzenlenen durma süresi, 4734 sayılı Kamu İhale Kanununda öngörülen zorunlu idari başvuru yoluna ilişkin süreler hariç, 15.06.2020 tarihine kadar ertelenmiştir; ancak salgının seyri ile alakalı gelişmelerde değişiklik olması halinde yeniden düzenleme yapılabileceği belirtilmiştir.

- İ 23.03.2020 tarihinde Adliyelerde ve Bölge Adliye Mahkemelerinde adli hizmetlerin yeteri kadar hâkim ve savcı ile yürütüleceği şekilde nöbet sistemine geçilmiş ve bu kapsamda hâkim ve savcılara evden çalışma imkânı tanınmıştır.
- İ 24.03.2020 tarihinde Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan "Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğ" ile beyanname/

bildirim süreleri uzatılarak ödemelerin ertelenmesine karar verilmiştir. İlgili tebliğde zorluk çekebilecek sektörlerdeki mükellefler belirtilmiştir. Bahsi geçen sektörlerde faaliyet gösteren mükelleflerin, 01.04.2020 ila 30.06.2020 tarihleri arasında mücbir sebep hali içerisinde bulunduğunun kabulüne karar verilmiştir. Yayımlanan Genel Tebliğ ile tebliğde bahsi geçen tüm mükelleflerin Nisan, Mayıs ve Haziran ayları içerisinde vermeleri gereken muhtasar ve katma değer vergisi beyannamelerinin verilme süresinin 27 Temmuz'a kadar uzatılmasına karar verilmiş ve verilmesi gereken beyannamelere tahakkuk eden vergilerin ödeme sürelerinin de Ekim, Kasım, Aralık aylarının son haftası içerisinde yapılabilmesi kararlaştırılarak 6 ay uzatılmıştır.

MEDYADA MEVCUT DURUM

Covid-19 salgınının ilk ortaya çıkmasının üzerinden haftalar geçti ve ilk ortaya çıktığında virüs hakkında bilinenleri bugün ile karşılaştırdığımızda gerçekten dikkat çekici bir şekilde farklılıklar olduğu ortadadır. Bununla birlikte, yeni bilgi, yeni vaka ve yeni tedbirler konusundaki bilgi bombardımanına ayak uydurmak zordur. Bu durum salgını takip etmeye çalışan herkes için kafa karıştırıcı hale gelmiştir. Bir gün okuduğunuz bir haber, ertesi sabah tamamen işlevsiz olabiliyor.

Ayrıca geçtiğimiz haftalarda daha fazla bilgi ortaya çıktıkça, uzmanlar da bu görüş, tavsiye ve önerilerini gözden geçirmiş ve bu değişimlerin güven oluşturmayı zorlaştırdığı görülmüştür. Dahası salgında sürekli artan vaka sayıları, bizlere esas önemli olanın sayılar olup olmadığını sorgulatmaktadır. Rakamlar halkın ilgisini çekse de sayıların arkasındaki hikâyeyi, ülkelerin hastalığa yanıt vermek için neler yaptığını ve bireylerin de neler yapabileceğini anlatmak önemlidir. Daha geniş bir bakış

açısıyla, birçok geleneksel ve sosyal medya platformu geniş kitlelere ulaşmakta ve salgın zamanı halk sağlığı üzerinde etkisi ve potansiyel olarak toplumda korku ve endişe oluşturma etkileri büyüktür.

Hızlı bir şekilde yayılan salgının oluşturduğu birçok sıkıntıya rağmen, medyanın gerçekleri sorumlu bir şekilde bildirmek ve yetkililerden gelen tedbir mesajlarını iletmek için hayati bir yükümlülüğü vardır. Ancak bunun nasıl ve hangi araçlarla yapılacağı meselenin kritik noktasını oluşturmaktadır. Bugün medyanın Covid-19 ile mücadeledeki konumu ve rolü ve bu rolü etkileyen yapısal sorunlar asıl üzerinde konuşulması gereken konudur. İşte bu noktada yalan haber ve yanlış bilgilendirme konusu önem kazanmakta ve bugün medyanın rolünü ortaya koyacak asıl unsur olmaktadır.

Salgın gibi yaygın felaket dönemlerinde bilhassa toplumsal faydaya zemin oluşturmak adına sosyal medyayı kullanmanın çeşitli faydaları olduğu ortadadır. Bunlar, karşılaşılan afetler konusunda olası riskler hakkında bilgilendirme yapmak, riskleri yönetmek ve planlamak, afet dönemlerinde bireylerin birbirleri ile iletişim kurmalarını sağlamaktır.

Bunlara ek olarak sosyal medya, felaketler sırasında toplumu yönlendirecek uyarı ve bilgilendirmelerin yapılmasında, felaketten etkilenenlere destek sağlamak için uyarıların iletilmesinde ve son olarak yaşanan felaketlerden sonra toplumun toparlanmasına yardımcı olacak direnç mekanizmaların inşa edilmesinde önemli vazifeler ifa edecektir. Buraya kadar bahsi geçen sosyal medyanın faydaları literatürde de bu zamana kadar çok işlenen

konulardandır. Ancak son yıllarda sosyal medyanın yıkıcı etkileri üzerinde yapılan çalışmalar da bir hayli artmıştır. Bilhassa kriz zamanlarında ve salgın gibi büyük felaketlerin yaşandığı dönemlerde sosyal medyanın olumsuz tarafları ve olumsuz etkileri de kaydedilmektedir.

Yukarıda özetle üzerinde durulduğu üzere sosyal medyanın yapıcı kullanım alanları oldukça fazla olmakla birlikte meselenin bir de karanlık yüzü bulunmaktadır ve bu karanlık yüz bilhassa olağanüstü zamanlarda topluma zarar verebilecek bir tehdide dönüşebilir. Bunlardan ilki söylentilerdir ki bu söylentilerin sosyal medya üzerinden etkisi ve yayılım hızı göz ardı edilemez. Söylentilerle birlikte yayılan yanlış veya yanıltıcı bilgilerin yayılması, bazen yanlışlıkla bazen belirli çevrelerin kasıtlı çabaları ile gerçekleşmektedir. Bunu test etmenin en kolay yolu arama motorlarında örneğin koronavirüs yazmak ve çıkan sonuçları izlemektir. Ortaya çıkan siteler, hem tarafsız bilimsel bilgileri hem de son derece tartışmalı, belki de tamamen bilim dışı, komplo teorilerini içeren sitelerin bir karışımı olacaktır. Yanıltıcı siteler genellikle aynı görsel etkiye ve ilk bakışta görsel olarak ayırt edilemeyecek normallığe sahip olacaklardır. Bilhassa Covid-19 zamanı henüz resmî kaynaklardan gelen bilgilerin az olduğu dönemlerde, sosyal medyada yayınlan birçok söylentinin halktaki kaos ve güvensizlik duygusunu arttırdığı görülebilir. Benzer çalışmalar, sosyal medya mesajlarına güvenin veya güvensizliğin kamuoyunun infial düzeyi ve paylaşılan mesajların gerçekliği ile ilgili olduğunu göstermiştir. Mesela sosyal medya yolu ile gönderilen mesajlar ne oranda gerçekmiş gibi görünüyorsa, oluşan infial de o kadar yüksek olmakta ve yayılan söylentilere inanma da o oranda artmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, sosyal medyanın olumsuz sonuçlarını ortaya çıkaracak

birçok faktör olduğu açıktır ve bu faktörleri kontrol etmenin önemli bir yolu yetkililerin duruma hızlı ve kontrollü vaziyet etmesidir. Bu örnekten de görüleceği üzere yaşanan bir felaket durumunda belirsizlikler ne kadar az ve bilgi akışı da ne kadar şeffaf ve boşluklara izin vermeyecek şekilde yapılırsa maksatlı sosyal medya paylaşımlarının etkisi de o derece az olacaktır.

Görünen o ki sosyal medyanın hem iletişimi kolaylaştırma hem de kriz dönemlerinde bir zaaf oluşturma potansiyeli vardır. Bu nedenle, günümüz gerçekliğinde sosyal medya, kamu güvenliği bakımından riskler ve avantajları birlikte taşıyan bir platform olarak kabul edilebilir. Bundan dolayı ülkeler artık sosyal medya platformları üzerinde daha fazla kontrol talep etmekte ve iç hukuk süreçlerini bu duruma göre düzenlemeye başlamış bulunmaktadır. Ancak sosyal medya şirketlerinin kısıtlamalar konusunda

devletlerle iş birliğine yanaşmadığı durumlarda devletlerin alternatif çözümler ürettiği ve kendi ülke sınırları içerisinde bu platformlara erişim sınırları getirdiği görülmektedir.

Sonuç olarak sosyal medyanın kriz dönemlerinde ve olağanüstü zamanlardaki işlevselliği önem arz etmekle birlikte operasyonel bir krize müdahale aracı olarak kabul etmenin de koşulları olmalıdır. Bu durum bize hem teknik hem de sosyal cephede alınması gereken önlemler olduğunu göstermektedir. Dikkate alınması gereken diğer bir husus ise kriz ve afet zamanlarında sosyal medyanın avantajlarının ve dezavantajlarının geleneksel medyadan farklı olup olmadığı konusudur. Kriz durumlarında en azından ilk tepki aşamasında sosyal medyanın, televizyon, radyo ve gazeteler gibi geleneksel medya araçları kadar rasyonel, sorumlu ve olgusal gerçeğin sınırları içinde davrandığını düşünmek oldukça güçtür.

Bugün sosyal medyanın, habercilik ve gerçek olgular arasındaki uçurumu kapatıp kapatmadığı önemli bir soru olarak halen geçerliliğini korumaktadır. Örneğin, 'viral' olan birçok haberin zihinlerde bıraktığı tahribat ve olumsuz etki daha sonra gerçeği ortaya çıkmasına rağmen devam edebilmektedir. Bu gibi durumların önüne geçmek için kurulan teyit sitelerinin etkinliği ise halen araştırmaya muhtaç bir konudur. Bu noktada konunun mahiyetini kavramak için bugün medyada sahte haber ve türevlerinin verdiği zararlar üzerinde durmak faydalı olacaktır. Sahte haberler türlerine göre tasnif edildiğinde; hiciv, parodi, fabrikasyon, manipülasyon, propaganda, reklam ve halkla ilişkiler amaçlı sahte haber olmak üzere farklı başlıklar altında incelendiği görülmektedir. Bu amaçla biraz daha ayrıntılı bir şekilde sahte haber türleri üzerinde durmak ve olağanüstü zamanlarda medyanın yıkıcı etkisini tartışma konusu etmek faydalı olacaktır.

Hiciv Haberler: Sahte haber kategorisinin belki de en yaygın kullanılan hali olan hiciv haber, bir nevi mizah ve abartı kullanarak haberleri kitlelere sunma biçimidir. Bu programlar oldukça şeffaf bir mizah motivasyonu ile üretilmekte ve alaycı yorumlarla kitlelerin ilgisini çekmek için haberlere mizah enjekte etmektedirler. Hiciv programlarının sahte olarak tanımlanması aslında sadece formatlarından kaynaklanmaktadır. Bu programlar gerçek haberleri alıp mizahi bir şekilde ve abartı kullanarak sunmakta ancak asıl içerikleri gerçek olgusal haberlere dayanmaktadır.

Parodi Haber: Parodi haber sahte haber kategorisinin ikinci en yaygın biçimidir ve izleyicinin ilgisini çekme için mizah öğeleri kullanır. Bu tarz sahte haberler mizah yoluyla güncel olaylar hakkında haber yapmak yerine, tamamen hayali haberler uydururlar. Bu türün Türkiye'deki en bilinen örneği Zaytung.com parodi haber sitesidir. Bu tür sahte haber türünde haber içeriklerinin imal edildikleri göz önünde bulundurulduğunda bilhassa salgın gibi kriz ve felaket dönemlerinde sahte bir haberi gerçeklik ile karıştırmaya ve toplumu yanlış yönlendirmeye sebep olabileceği ve toplumun salgın ile ilgili riskli davranışlarını arttırabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Fabrikasyon Haber: Bu tür sahte haberler olgusal temeli olmayan ancak inandırıcılığı arttırmak için haber tarzında olan yayınları ifade eder ve haberler yanıltmak niyetiyle yapılır. Fabrikasyon sahte haberleri gerçeğinden ayırt etmek oldukça zordur. Bu tür haberleri daha tehlikeli yapan unsur esasında bunların sosyal medyada da paylaşılır hale gelmesidir. Böylelikle insanlar sosyal medyadan gelen ve kendi sosyal ağlarındaki kişilerce paylaşılan haberlere daha çok inanır ve bu tür haberlere daha fazla meşruiyet kazandırırılar. Bu durum sadece içerik açısından fabrikasyon haberlerin gerçek habermiş gibi görünmesini sağlamaz, aynı zamanda sanki çok yaygın olan bir haber izlenimi verilerek yanılsama oluşturulur.

Foto raf Manipülasyonu: Sahte haber kategorisinin bir diğer unsuru ise yanlış bir anlatı oluşturmak için görüntü veya video manipülasyonu yapmaktır. Son zamanlarda, vatandaş gazeteciliği ve sosyal medya ile bu tarz sahte haberlerde artış olmuştur. Fotoğraf işleyen dijital uygulamalar artık elimizin altındaki telefonlarda bile rahatlıkla kullanılan uygulamalar haline

gelmiştir ve asıl problemleri olan tarafı bu uygulamaların kötüye kullanılarak sahte haberlerin üretilmesidir. Bunun en güncel örneği olarak ABD ve İngiliz medyasının Covid-19 haberlerinde Türkiye'den fotoğraflar kullanmasını gösterebiliriz.

Propaganda: Sahte haber kategorisinin son halkası ve geneli itibarıyla bütün kategorilerde az çok bulunan unsur ise propaganda yapma amacıdır. Son yıllarda yaşanan siyasi olaylara baktığımızda ve bu olayların geleneksel ve yeni medyada işlenişlerini incelediğimizde propaganda unsuruna olan ilginin arttığı görülmektedir. Propaganda, bilhassa salgın zamanlarında etkisini arttıran ve zarar verme ölçeğini genişleten bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında Covid-19, medyanın karşılaştığı zorlukları artırmanın yanı sıra ona duyulan güveni de tartışma konusu yapmıştır.

Ayrıca, Covid-19 küresel bir salgın haline geldiğinden, herkesin günlük yaşam biçimini değiştirmiştir. Söz konusu bu değişiklikten pek çok sektör etkilenmiş, bu kapsamda medya da en çok etkilenen sektörlerden biri olmuştur. Özellikle video röportajlar, uzaktan eğitim uygulamaları ve çevrim içi toplantılar elimizdeki medya cihazlarına bağımlılığımızı arttırmıştır. Gelecekte bu bağımlılığın daha da artması beklenmektedir. Buna ek olarak medya ekosistemi de bu değişimden payını alarak belki de en hızlı şekilde Covid-19 sonrasına hazırlanacak aday alanlardan biri olacaktır.

Değişimin medya araç ve uygulamalarından daha çok içerik üretiminde olması beklenmektedir. Daha çok kullanıcı içeriğine sahip olan mecralar daha fazla kullanıcıyı da çekmeye devam edecek ve

ana akımı oluşturacaklardır. Ayrıca medyanın gözünden halkın medyaya olan güveninin artıp artmadığı tartışma konusu olmaya devam edecek ancak güncel verilere göre, gazeteciler kendilerini 'sahte haber' damgalamasından çıkarmanın yollarını aramaya devam edeceklerdir.

Covid-19 sonrası medya dünyasında içeriklerin önemi daha da artacak ve okuyucularda güven oluşturma için yeni teşebbüsler ortaya çıkacaktır. Aynı şekilde medyada doğru içerik sağlamak, elde edilecek gelirden veya hikâyeyi ilk yayınlayan olmaktan daha önemli olacaktır. Buna bağlı olarak gazeteciler de okuyucularını arttırmak için kendilerini sosyal medya ile daha fazla rekabet içinde bulacaklardır. Ancak yapay zekâ ve makine öğrenmesinin medyayı gelecekte nasıl etkileyeceği konusu bir muamma olarak durmakta ve bu konudaki sorulara somut cevaplar bulunmamaktadır. Bu açıdan bilhassa geleneksel medyanın önemi salgınla birlikte artma eğilimi göstermekte, bu eğilimi medyanın halkta yeniden güven oluşturma çabasının yanı sıra insanların salgınla ilgili haberleri daha önceki alışkanlıklarına bağlı olarak geleneksel medya üzerinde almaya devam etmesi de etkilemektedir.

EDEBİYATTA MEVCUT DURUM

Pandemi Sürecinde Parlayan Sanat Dalı Olarak Edebiyat

Bilim ve teknolojinin hızla geliştiği, ülkelerin birbirlerine üstünlüklerini göstermek için yarıştığı, insanların sınırsız arzularının peşinde tükenmez bir hırsla koşup koşuşturduğu bir zamanda, varlığı ve yokluğu belirsiz; elsiz, ayaksız, dilsiz dudaksız, gözsüz kulaksız, tatsız tuzsuz, renksiz kokusuz hatta ruhsuz, cansız, kansız ve vicdansız bir virüs hayatımıza beklenmedik bir biçimde el koydu.

Asya'dan Avrupa'ya, Avustralya'dan, Afrika'ya, Rusya'dan Amerika'ya bütün dünyayı etkisine aldığı günden beridir bu virüs, meşhur adıyla söyleyelim bu koronavirüs (Covid-19), hizmetinde bulunduğu kralını deviren Bürütüs gibi bütün kralların, kraliçelerin, başkanların, bakanların hatta bütün bir insanlığın korkulu rüyası oldu. Korkulu rüyalar görmemek için uyanık kalan veya uyuyamayanların da hayalinden hiç çıkmadı ve gündeminden hiç düşmedi. En cesur olanlarımız bile bu virüs

korkusundan başımızı kaplumbağa gibi kabuğumuzun içine çektik. Tanınmamamız için maskeler taktık.

Sıradan insanların sağlığından habersiz olan Dünya Sağlık Örgütü, işin ucunun kendisine dokunduğunu görünce küçücük bir virüsün neden olduğu hastalığı 11 Şubat 2020'de Covid-19 olarak adlandırdı ve bir pandemiye (salgın hastalığa) dönüştüğünü ilan etti. Ardından bütün ülke yöneticileri riski azaltmak ve kontrolü kaybetmemek için kısa bir şaşkınlıktan sonra bu süreçle ilgili pek çok kararlar aldılar. Bu kapsamda ülkeler arasındaki seyahatler sınırlandı, üretim ve ticaret durdu, fabrikalar ve işyerleri kapandı, dostlar arasındaki mesafeler arttı, muhabbetler azaldı. Eğitim kurumları hızlı bir biçimde uzaktan eğitime başladılar.

Üniversitelerde bilim üreten hocalardan kimileri bu virüsten dolayı hastanelerine gelen hastaları tedavi etme telaşına düştü, kimileri virüse karşı aşı bulmak için uğraştı, kimileri de korona sürecinde mevcut durumu tespit etmeye çalışıp gelecekte yaşanabilecek hadiselerle ilgili öngörülerde bulundu.

Biz edebiyatçılar da başımızı iki elimizin arasına alıp nerede hata yaptık diye derin derin düşündük. Kimimiz bu salgının Çin'in Wuhan kentindeki bir hayvan pazarından kaynaklandığını söyleyip dünyanın diğer bölgelerinde yaşayanları temize çıkarırken kimimiz de doğanın dengesini bozduğumuz gibi kendi beslenmemize ve temizliğe gereken özeni göstermediğimiz için suçu kendimizde aradık. Bunun doğal bir sonucu olarak da kendi içimize doğru bir yolculuğa çıktık. Bu yolculukta duygu ve düşüncelerimizi kimimiz şiir, kimimiz hikâye ve roman, kimimiz tiyatro ve film senaryosu şeklinde yazıya döktük. Yazdıklarımızla hem rahatladık hem de tarihe not düştük. Çünkü bu

yazılanlar aynı zamanda kriz döneminin tarihi kayıtlarıdır. İnsanlar, 1655'te Londra'da görülen veba krizini Daniel Defoe'nin, Veba Yılı Günlüğü'nden okudukları gibi gelecekte de bu dönemde nelerin yaşandığını şüphesiz yazılan bu edebi eserlerden okuyacaklardır.

Ayrıca bu pandemi sürecinde yazdıklarımız ve okuduklarımız, hızla yayılan pandeminin yıkıcı etkisini düşürmek, psikolojik hasarını hafifletmek için bir ilaç gibi geldi. Tıbbi açıdan olmasa da psikolojik açıdan bize adeta bir bağışıklık, esneklik ve dayanıklılık kazandırdı. Bu hali dostlarımızla da paylaştık. Onlar da kaliteli zaman geçirmek için edebi eserler okumaya başladılar. Aynı şekilde zorunlu olarak evde kalan ebeveynler de çocuklarını zapt etmek, onları evde tutmak ve eğitmek için kitap okumanın önemini kavradı.

Pandemi, şüphesiz dünyada öngörülemez pek çok olumsuz hadiseye neden oldu ve maalesef neden olmaya da devam edecektir. Ama bu açıdan bakıldığında insanlara edebiyatın her dönemde ve herkes için ihtiyaç duyulan çok önemli sanatsal bir etkinlik olduğunu da öğretmiş oldu.

Koronavirüsün küresel etkisi nedeniyle insanların zorunlu olarak evlerine kapanmalarından önceki süreçte, "ekonomik değeri olmayan edebiyatla ancak boş ve beceriksiz insanların uğraştığı, bilgi çağı insanı için edebi ürünlerin anlamsız ve onları okumanın zaman kaybı olduğu" şeklinde yanlış bir algı hâkimdi. Bu süreçte sanat ve sanat eserlerinin toplumsal hayatın önemli

İhtiyaçlarından olduğu görüldü ve genel anlamda sanata, özelde ise edebiyata karşı daha önce oluşan/oluşturulan yanlış algı ortadan kalkmış oldu. İnsanlar bu süreçte yaşadıklarını ve hissettiklerini şiir, hikâye ya da roman şeklinde değişik formlarda dile getirmeye, zorunlu olarak evlerinde kalan 65 yaş üzerindeki hatıralarını yazmaya başladılar. Bu tür bir etkinlikte bulunmayanların da önemli bir kısmı kitap okumaya başladı. Edebiyat ve edebiyatçı böylece yeniden değer kazandı. İnsanlar kitap bulma arayışı içine girdiler. Bu ihtiyacı karşılamak için pek çok kütüphanenin elektronik ortamdaki edebi eserleri sınırsız bir biçimde ücretsiz olarak erişime açması da kitap okumak isteyenler için hem bir kolaylık hem de bir teşvik oldu. Bu sayede okur sayısı arttı. Öyle ki bu süreçte kitap okumak bir hayat tarzı haline geldi.

Mevcut Durum

Her türlü gündelik hayat pratiğini altüst eden küresel salgınla karşı karşıya olduğumuz bu günlerde, edebiyatı ilgilendiren alanlarda da pek çok değişim görülmektedir. Bu değişimleri tespit etmek kadar edebi üretim ve tüketim süreçlerinin bunlara nasıl uyum sağlayacağını anlamak da önemlidir.

Pandeminin hepimizi fiziki bir hapsolmuşluğa ve kısmen yalnızlaşmaya sürükleyip bireysel dünyamıza yönelttiği bu dönemde, edebiyat -daha geniş olarak da okuma eylemi- pek çok kişi için bir çıkış noktası olmuştur. Evlerde kalınan bu süreçte, bireylerin iç dünyalarını derinlemesine gözlemlene fırsatı veren, hayatı başka zihinlerden görme, özdeşleşme ve empati kurma gibi becerileri pekiştiren, hayatı anlamlandırmada bireye ipuçları sunan, ruhsal bir rahatlama sağlayabilen edebi metinlere yönelim artmış görünmektedir. Bu artışa koşut olarak, çoğu kütüphane, yayınevi ve kurum kaynaklarını ücretsiz olarak kullanıma açtı; pek çok yayınevi de satışlarında büyük indirimler yapmaya başladı. Bu süreçte, virüsün kargo yoluyla bulaşını engellemek için daha çok elektronik kitap tercih edildiği gözlemlenmektedir. Tüm dünyada yazarlar deneyim ve birikimlerini kısa videolar aracılığıyla paylaşmakta; birbiri ardına yeni çevrim içi yaratıcı yazarlık eğitimleri sunulmaktadır. Akademide ise salgın “medical humanities”, “posthuman”, “ekoeleştiri”, “postapocalyptic narratives”, “trauma studies” ve “bibliotherapy” alanlarında öne çıkan araştırmacılar tarafından, başka disiplinlerle ilişkisi bağlamında ele alınmakta ve hızla yeni kitaplar/makaleler yazılmaya başlanmaktadır.

İŞLETMECİLİKTE MEVCUT DURUM

Covid-19 pandemisi işletmeler ve çalışanları için genellikle yıkıcı etkiler doğurdu. Bazı işletmeler (özellikle, perakende sektöründe çevrim içi ticaretle uğraşanlar) pandemi sırasında satışlarını ve kârlarını artırmak için olanak bulmuş olmakla birlikte çoğu işletmede hem girdi teminindeki sorunlar nedeniyle üretim faaliyetleri sekteye uğradı hem de pazara ürün ulaştırmadaki sorunlar ve müşteri talebindeki düşüş nedeniyle satış ve kazanç olanakları daraldı. İşsizlik oranlarının tarihsel olarak düşük

seyrettiği ABD'de dahi söz konusu sorunlar işsizlik oranının birkaç hafta içinde %30'a yaklaşmasına neden oldu. Henüz yaygınlaşmamış olmakla birlikte şirket iflaslarının, iflas etmeyenlerde küçülmenin ve uzun yıllar sürecek mali zorlukların, önemli sektörlerde şirket kurtarmaların veya millileştirmelerin pek çok ülkede gözleneceği tahmin edilmektedir.

Şirketlerin pandemi nedeniyle karşı karşıya oldukları sorunları iki grupta ele almak mümkündür. Bunların ilki

salgının doğurduğu olağanüstü koşullardaki kısa vadeli operasyonel sorunlar, diğeriye salgın nedeniyle ortaya çıkan belirsizlikten kaynaklı daha uzun süreli sorunlardır. Operasyonel sorunlar, girdi temini, girdilerin işlenmesi ve ürünlerin alıcı veya tüketicilere ulaştırılmasıyla ilintilidir. Salgının başta Çin'le sınırlı olması ilk olarak bu ülkeden girdi temin eden firmaları olumsuz etkiledi. Ancak salgının pandemiye dönüşmesiyle birlikte pek çok ülkedeki firmalar alıcı veya müşteri bulmakla ilgili sorunlar da yaşamaya başladılar. Ürün veya hizmetlerinin alıcısı olmadığını gören işletmeler üretimi azaltmak veya durdurmak, çalışanları izne çıkarmak veya işten çıkarmak gibi tedbirler aldı. Pek çok firma üretimi durdurursa bile katlanması gerekenler masraflar ve vadesi gelmiş borçlar nedeniyle mali güçlükler de yaşamaya başladı. Şirketlerin aldıkları tedbirleri gelişmiş ülkelerin tümünde kapsamlı devlet destekleri az ya da çok tamamlamaktadır. Bu desteklerle hem şirket faaliyetlerinin daha az sekteye uğraması hem de salgın esnasında olabildiğince çok şirketin ayakta kalması hedeflenmektedir.

Salgının şirketler için ortaya çıkardığı ve etkileri uzun dönemde hissedilecek sorunlar da vardır. Bu sorunların temel nedeni belirsizliktir.

Salgın pek çok şirketin daha önce dikkate almadığı bir olasılıkla artık gelecekle ilgili tasarlamaalarda hesaba katılmalıdır. Küreselleşen dünyada benzer salgınların tekrarlayabileceği sıkça dile getirilmektedir.

Salgının diğer çevresel unsurlarla (örneğin, tedarikçiler veya alıcılar, devlet, sendikalar gibi) etkileşimini de dikkate almak, diğer unsurların salgına ilişkin uygulamalarının şirket üzerindeki etkilerinin ne olacağını kestirmek gereklidir. Son olarak şirketler, sektörler ve devletler sürekli birbirlerinden etkilenecek yeni kararlar almak zorunda kalacak, bu da çevresel değişimin hızını artıracaktır. Söz konusu dinamizm her şirketi mevcut durumunu ve gelecekteki olasılıkları sürekli yeniden düşünmeye sevk edecektir.

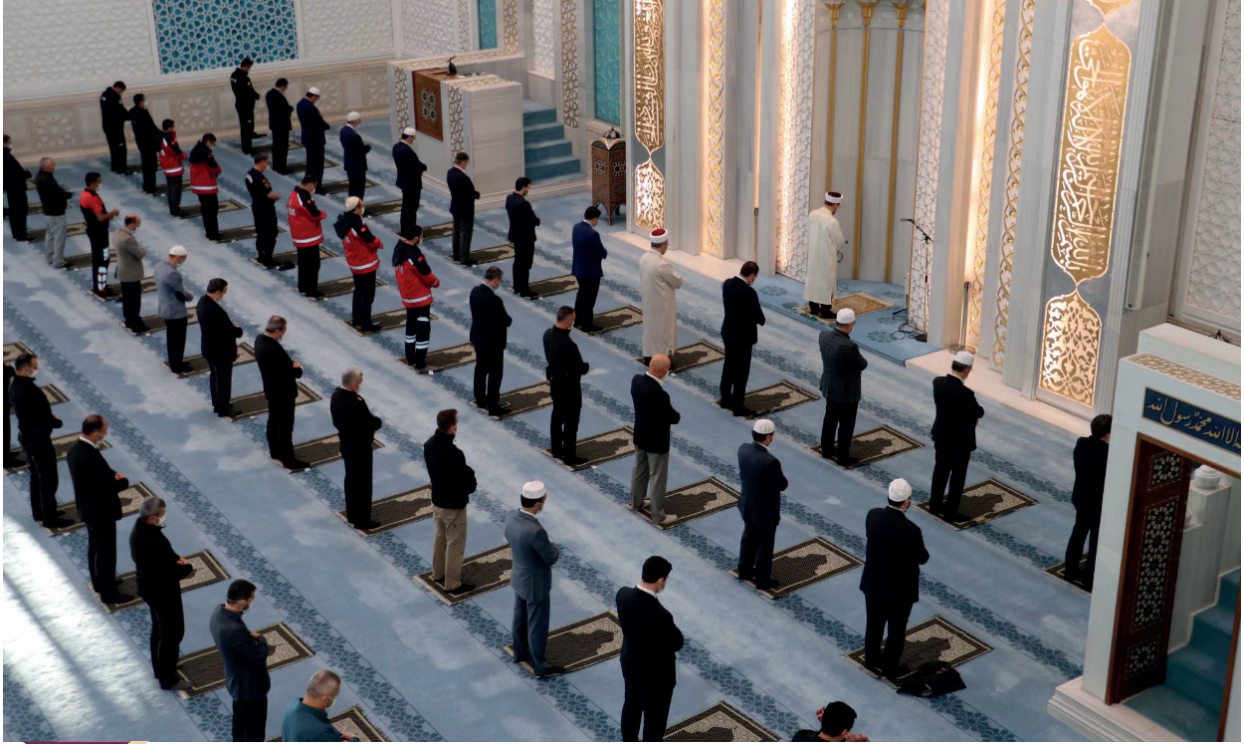

DİNİ HAYATTA MEVCUT DURUM

Covid-19 pandemisinin Müslüman bireylerin dini hayatlarını ve dindarlık şekillerini nasıl etkilediğini belirleyebilmek için öncelikle dindarlığın tanımı, görüntüleri ve sosyokültürel yapıyla ilişkisinin ana hatlarıyla belirlenmesi, daha sonra dini yaşayışın değişime açık olup olmadığı sorusunun cevaplanması gerekir. Söz konusu sorulardan hareketle Covid-19 pandemi sürecinde dini hayatta gözlenen değişimler ile Covid-19 pandemiden sonra dini yaşayışta olması muhtemel değişim ve dönüşümler ele alınacaktır.

Dindarlığın Görüntüleri ve Sosyokültürel Alışkanlıklar

Literatürde dindarlıkla ilgili birbiriyle az ya da çok uzlaşan ya da birbirini az ya da çok dışlayan farklı tanımlar mevcuttur. Bunlardan bir kısmı sadece inanca, bir kısmı inançla birlikte ibadetlere, bir kısmı ise dinin etkisinin gündelik hayatta ve sosyal ilişkilerde hissedilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca geleneksel dünyada dindarlık anlayışları iman, ibadet ve ahlak üstüne kuruluyken, modern dönemde -ahlak dinden

ayrıştırıldığı için- iman ve ibadet vurgusu ön plana çıkarılmış, postmoderniteyle birlikte din, insanın kutsalla ilişki içinde anlam arayışına yani bireysel maneviyata indirgenmiştir. Bununla birlikte dindarlığın genelde inanan insanların inandıkları dinle ilgilenme düzeyi olarak kabul edildiğini görmekteyiz.

Yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir ki Yahudilik, Katolik Hıristiyanlık ve İslamiyet'e mensup birey ve toplumlarda dinin kurumsal etkisi daha kuvvetlice hissedilirken Protestan gruplar arasında dini hayat kurumsal temeli zayıf bireysel dindarlıklara dönüşmüştür. Bununla birlikte monoteist din mensupları arasında halk dindarlığı -zaman zaman zayıflamakla birlikte- süreklilik göstermiştir. Mistik eğilimli dindarlıklar da her üç dini anlayış içinde varlığını daima korumuştur.

İslamiyet açısından bakılacak olursa genel hatlarıyla kitabi dindarlık, tasavvufi dindarlık ve halk dindarlığı olmak üzere üç ana formdan bahsedilebilir. Her üç dindarlık

biçiminde de din ile sosyokültürel hayat iç içe girmiştir. Bu anlamda Müslüman dünyada kurumsal-geleneksel dindarlıkla bireysel dindarlık ve maneviyatın mecz olduğu bir dindarlık modeli hâkimdir. Bu durum İslamiyet'in sadece inanç ve ibadet üstüne kurulu olmadığı, bunlarla birlikte normatif bir yapıya sahip olmasıyla yakından ilişkilidir. Fıkıh, sosyal ilişkiler ve ahlak Müslüman dindarlığının göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslam ülkelerinde ve hassaten Türk toplumunda dinin kültürle sarmaş dolaş olması neyin dini neyin kültürel olduğunu ayırma hususunda zorlanmaya sebep olmaktadır. Çünkü gelenek, örf ve adet dinsel bir renge bürünebilmektedir. Geleneksel Müslüman dindarlığının ayırıcı özelliklerinden birisi budur. Bu nedenle sadece farz ve nafile ibadetler değil, farklı gerekçelerle mevlit okutmalar, cenaze törenleri, evlerde kadınlar tarafından sıklıkla yapılan Kuran ve Yasin okumaları, türbe ziyaretleri de dini hayat kapsamındadır.

Dini Yaşayışta Değişimin İmkânı

Kriz dönemleri ve buhranlı zamanlar insanların kurtuluş arayışlarını ve yeni bir dünya kurma çabalarını tetikleyebilmektedir. Ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değişim ve dönüşümler sosyal ve bireysel boyutlarıyla dini yaşayış biçimlerini etkileme ve dönüştürme özelliğine sahiptir. Yaşanacak etkileşim ve dönüşüm toplumsal hayatta aniden ortaya çıkmayacağını, bunun belirli bir sürece yayılarak tezahür edeceğini söylemek gerekir. Tarihsel süreci izleyecek olursak örneğin Moğol İstilasası, Haçlı Seferleri, Rönesans ve Reform Hareketleri, Yüzyıl Savaşları, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, I. ve II. Dünya Savaşları zihniyet değişiminde önemli bir rol oynamış, bu bağlamda mevcut insan, toplum, hukuk, bilim ve din anlayışları sorgulanmıştır. Yaşanan değişim ve dönüşümlerin özellikle insanların dini hayatlarının yönünü, muhtevasını ve yoğunluğunu görece az ya da çok etkilediği söylenebilir. Hatta bu etkileme zaman zaman sosyokültürel, siyasal ve ekonomik yapının köklü biçimde değişmesine zemin hazırlamıştır. Sosyal ve siyasal olayla birlikte zuhur eden Kartezyen felsefeden beslenen Aydınlanmacı (rasyonel) din anlayışı, bu çerçevede zuhur eden doğal din ve deizm eğilimleri, pozitvizmin etkisiyle gelişen din anlayışları, bu kapsamda sanayi devrimi, şehirleşme dini algılama ve yaşama üzerindeki etkileri hassaten vurgulanabilir. Zira sanayi devrimiyle birlikte katı seküler ve laik eğilimler ön plana çıkarken postmodern sekülerleşme ile hem dinsel hem de seküler insan tipi belirgin hale gelmiştir. Bugünlerde tartışma konusu ise yapay zekâ teknolojisinin bireysel ve toplumsal bakımdan dini hayatı nasıl etkileyeceği meselesidir. Modern ve

postmodern formlarıyla hayatımıza giren küreselleşmenin dini yaşayışımızı etkilediğini, kurumsal dindarlıkların azaldığını, maneviyat temelli bireysel dindarlıkların artış gösterdiğini vurgulayan çok sayıda araştırma mevcuttur.

Pandemi Sürecinde Dini Hayat: Olgusal Gerçeklikler

Zaman ve coğrafyanın ölümünün ilan edildiği küreselleşmenin etkisiyle birkaç ay içinde tüm dünyaya yayılan Covid-19 salgını Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edildi. Bu çerçevede kişisel hijyen, mümkün olduğu kalabalıklardan uzak durma, sokağa çıkınca maske kullanma, bedensel temastan kaçınma ve sosyal mesafe (!) kurallarına uygun bir yaşam ile Covid-19 küresel salgının üstesinden gelinebileceği yetkililer tarafından sürekli tekrar edildi.

Alınan tedbirler kapsamında Türkiye’de camiler ve mescitler geçici olarak toplu ibadete kapatıldı. İnsanların cuma namazını ve beş vakit namazlarını evlerinde kılmaları istendi. Gözlemlerimize göre özellikle cuma namazlarının kılınamaması insanlarda şaşkınlık ve çaresizlikle birlikte karışık duygulara yol açtı.

Müslümanların çokça rağbet ettiği geleneksel dini ritüellerden nafile bir ibadet olan Umre Haccı yapılamaz oldu. Kâbe’nin insansız hali TV ve sosyal medyadan sıklıkla yayınlandı. Bu durum Müslümanlarda doğal olarak hüzne neden oldu. Farz olan Hac ve kurban ibadeti konusunda da muhtemelen kısıtlamalar yaşanacaktır.

Covid-19’un etkisini Ramazan ayında da devam ettirmesi özellikle Cuma namazları dışında Ramazanın sanki doğal parçası olarak kabul edilen Teravih

namazlarının cemaatle kılınamaması durumunu beraberinde getirmiştir. Teravih kılınamaması oruçlu insanlar için Ramazan sevincini kısmen buruklaştırmıştır. Zira gelenekte teravih, orucun tamamlayıcısı olarak değerlendirilmektedir. Evde ferdi olarak veya imamlık yapabilecek biri varsa aile bireylerinin cemaatle teravih kılmaya çalıştığı gözlemlerimizden elde ettiğimiz bilgilerdendir.

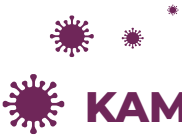
Ayrıca Ramazan ayında dini kültürel geleneklerden iftar davetleri yapılamamış, insanlar en yakınlarını bile iftara davet etmekten farklı gerekçelerle sakınmıştır. Bunun yanı sıra camilerde mukabele okumaları da yapılamamıştır. DİB ve STK'lar mukabele yapmak isteyenlere dijital olarak fırsat sunduğu, kısmen bu uygulamanın devam ettiği ifade edilmektedir. Ancak mukabele okumalarının önceki yıllara göre oldukça düşük olduğu tahmin edilmektedir. Bireysel olarak hatim ve kısmi Kur'an okumalarının devam ettiği varsayılmaktadır. Gerek Bayram namazının kılınamayacak olması gerekse Bayramda sokağa çıkma kısıtlanmasından dolayı bayramlaşmaların yapılamayacak olması yine dijital ortam üzerinden bayramlaşmaları beraberinde getirecektir.

Toplumsal yapıda halk dindarlığı olarak adlandırılan ve dini hayatı besleyen pek çok uygulama Covid-19 sürecinde ya askıya alınmış ya da farklı bir formda yapılmaya başlanmıştır. Örneğin umreden gelenler vicahen ziyaret edilmez olmuştur. Umrecilerin evlerinde mevlit okutması

gibi uygulamalar da şimdilik ya tamamen askıya alınmış durumdadır ya da farklı bir form kazanarak devam etmektedir. Umreden dönenlere -aynı evde yaşamayan yakınları bile- dijital yollardan hoş geldin demeyi tercih etmekte, hatta Zoom, Google Meet, Skype programları üzerinden mevlit okutarak katılım sağlanmaktadır.

Halk dindarlığı anlamında türbelere ziyaret kısıtlanmıştır. Özellikle kadınların bir araya gelerek Ramazan dışındaki Hatim ve Yasin okuma gibi dini-sosyal etkileşimleri doğal olarak yapılamaz olmuştur. Yine farklı dijital programlarla az sayıda da olsa hatim ve Yasin okumanın devam ettiğine yönelik malumatlar mevcuttur.

İster Covid-19'dan isterse doğal yollarla olsun yaşanan vefatlardan sonra ortaya çıkan durum hem cenaze sahiplerine hem de yakınlarına ve sevenlerine ilave acı verici mahiyettedir. Zira dini ve kültürel olarak cenaze törenleri ve taziye Müslüman Türk kültüründe merkezi değere sahip bir ritüeldir. Pandemi günlerinde doğal yollarla vefat edenler sosyal mesafe (!) kuralına uygun olarak az sayıda kişinin kıldığı cenaze namazı sonrası defnedilmektedir. Covid-19'dan vefat edenlerde cenazeye katılım daha da azalmaktadır. Birinci derece yakın akrabalar dışında genellikle cenaze törenlerine katılım olmamakta, aile taziyeleri telefon ve dijital yollarla kabul etmektedir. Yine kültürde yaygın olan cenazenin 3, 7 ve 40'ında yemekli, mevlitli uygulamalar da yapılamamaktadır.

KAMU HİZMETLERİNDE MEVCUT DURUM

Covid-19 salgını küresel ölçekte bir salgın olarak Dünya üzerindeki neredeyse tüm ülkeleri etkisi altına alarak 2020 yılı Nisan ayı sonu itibariyle 207 ülkede pozitif vakaların görülmesiyle etki alanı her geçen gün genişleyen bir pandemi halini almıştır. Ülkeler farklı kurumları ve araçlarıyla beklenmedik bu durum karşısında önlemler alarak süreci yönetmeye çalışmaktadır. Kamu kurumları olarak merkezi hükümet ve yerel yönetimler toplumsal ihtiyaçların karşılanması ve kamusal hizmetin ulaşılabilirliğine dair

özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliğine dayalı bir yaklaşım benimsemektedir. Sağlık, eğitim, adalet, sosyal politikalar, günlük yaşama dair belediye hizmetleri, ülke ekonomisinin altyapı ve işleyişine dair sanayi, ticaret, tarımsal politikalar ve turizm kadar geniş bir çerçevede tanımlanan kamu hizmetlerinin pandemi döneminde aksatılmaması toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği açısından hayati bir öneme sahiptir. Ani bir şekilde ortaya çıkan ve kriz yönetimini gerekli kılan pandemi döneminde kamu hizmetinin

üretilmesi, sunulması ve denetlenmesinde karşılaşılan temel sorunların tespiti ve tespit edilen sorunların nasıl çözüme kavuşturulacağı toplumun günlük yaşamını refah içerisinde sürdürmesi ve halk sağlığı için önem arz etmektedir.

Pandemi süreci, öncelikli olan sağlık hizmetlerinin ötesinde eğitim, ekonomi, endüstriyel ve tarıma dönük üretim, tedarik hizmetleri, kamu güvenliği ve düzeni, ulaştırma, iletişim gibi birbirleriyle etkileşim ve iş birliği gerektiren birçok kamu hizmetinin yeni yöntemlerle sunulması gerekliliğini doğurmuştur.

Bu nedenle kamu hizmetlerinin sunumunda teknoloji kullanımı ve özellikle kamu-özel sektör-STK iş birliği kapasitesine duyulan ihtiyaç ile birlikte sosyal inovasyon alanına atfedilen önem artmıştır. Kamu kurumlarına destek olmak amacıyla devlet dışı aktörlerin de sürece katıldığı, sosyal medya başta olmak üzere yeni medya

araçlarının bilgiye ulaşmada önemli rol oynadığı günümüz pandemi sürecinde, yeni teknolojilere ve yeni durumlara adaptasyonu, esnekliği ve teknolojinin etkin kullanımı, erken harekete geçmede ve salgına karşı dayanıklılığını artırmada olumlu bir etkisi göz ardı edilemez.

Kamu hizmetlerinin sunumu ve/veya ulaşılabilirliğine dair pandemi kaynaklı etkiler OECD tarafından yapılan değerlendirmede, pandemiye kamusal alanda gerekli ve olumlu reaksiyonun gösterilememesi durumunda birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ekonominin kayda değer oranda duraklama ya da gerilemeye maruz kalacağına dair tespittir. Bu tespit aslında kamusal hizmetlerin etkin bir şekilde ulaşılabilirliğinin sağlanmaması durumunda özel sektörün ve dolayısıyla ulusal tüm ekonomi kapasitesinin de olumsuz etkileneceğidir.

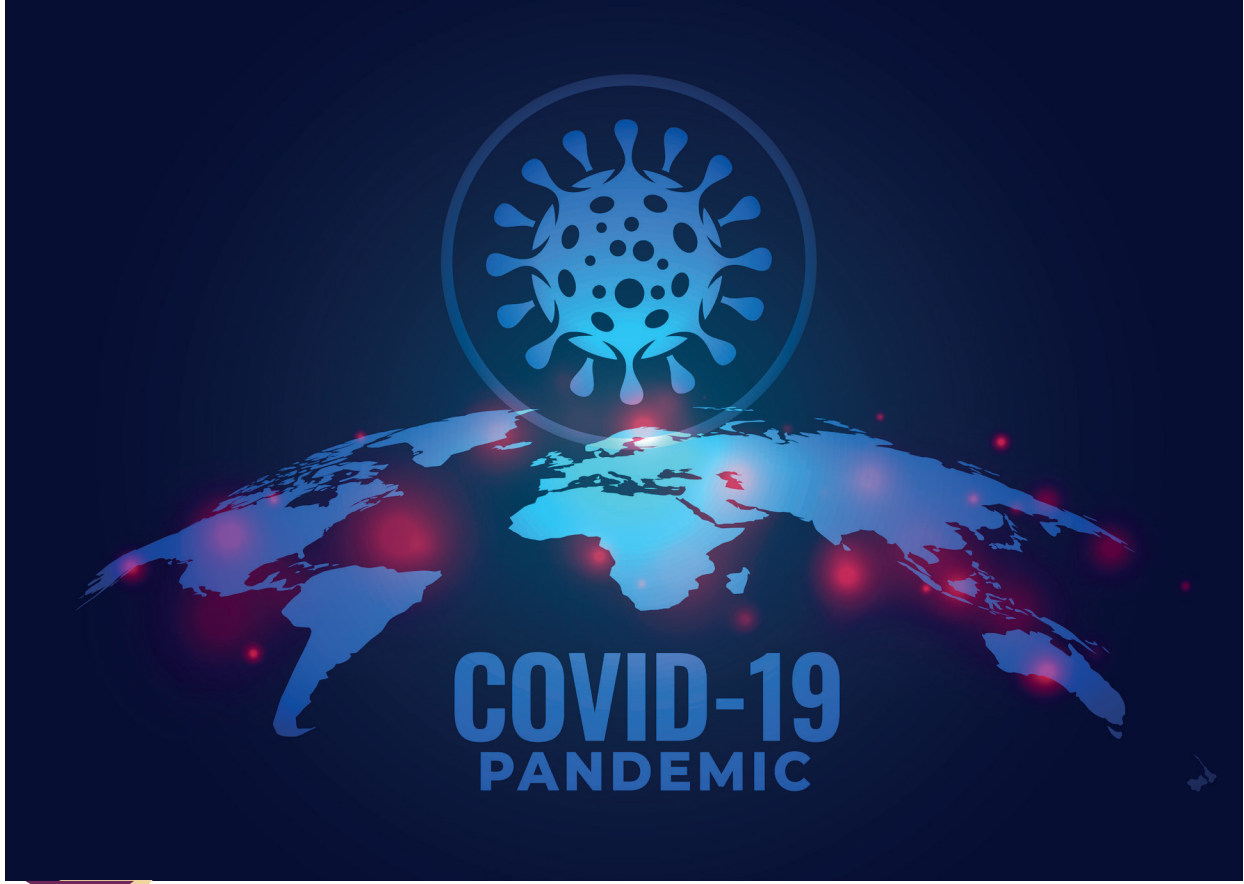
DİPLOMASI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE MEVCUT DURUM

Süreç ve Mevcut durum

2019 yılının sonunda Çin'in Wuhan bölgesinde ortaya çıkan Koronavirüs salgını küresel bir pandemiye dönüşerek yüz binlerce kişinin hayatını kaybetmesine neden oldu. Virüsün bulaşma oranı ve yayılma hızı şimdiye kadar görünenlerden kat kat daha fazla olduğu için hükümetler Dünya Sağlık Örgütü'nün tavsiyeleri doğrultusunda küresel hareketliliği durdurma kararı aldı. Asya'dan Avrupa'ya, oradan Kuzey

Amerika'ya yayılan pandemi nedeniyle neredeyse bütün ülkelerde ekonomik faaliyetlerin yanı sıra kara, hava ve deniz taşımacılığı durma noktasına geldi. Birçok ülke farklı seviyelerde sokağa çıkma yasağı uygulamaya başladı. Modern dünyanın tarihinde görülmemiş bir kapanma yaşandı.

Ekonomik faaliyetlerin bu kadar uzun süre durması küresel dengeleri doğrudan etkileyecek gibi görünüyor. Küresel bir ekonomik durgunluğun

jeopolitik ve jeostratejik dengeleri de değiştireceği beklentisi birçok mahfilde dile getirilmektedir.

Mevcut uluslararası sistemin II. Dünya Savaşı sonrası süreçlerini hatırlayacak olursak karşımıza çıkan tablo şudur: II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki ayrı ekonomik ve siyasi model ortaya çıkmıştı. Bunlardan biri Sovyetler Birliği'nin öncülük ettiği kapalı, sıkı bir merkezi yönetim benimsemiş, ferdi mülkiyet hakkının tanınmadığı sosyalist model; diğeri ise ABD'nin öncülük ettiği liberal kapitalist model. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte hem Sovyetlerin dağılarak Rusya'nın yeni bir modernleşme sürecine girmesi hem de Çin'in kapitalist modelden ilham alarak, üretime dayalı hızlı kalkınma modelini benimsemesi, liberal ekonomik modelin, Batı'nın kazandığı fikrini yerleştirmişti.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD öncülüğünde Batı'da kurulan sistemin arkasındaki ekonomik model, 1944'de akdedilen Bretton Woods antlaşmasına dayanmaktaydı. Bir ons altının fiyatını 35 Amerikan dolarına sabitleyerek, doları serbest piyasaların rezervi haline getiren bu finansal sistem 1973 yılındaki petrol krizi ile çökünce yerine alternatif modeller üretmek kolay olmadı. Avrupa Birliği'nin Avro kullanmaya başlaması, ABD'nin borç sarmalından kurtulamaması, Asya'da yükselen ekonomilerin Batı'dan pazar payı ve insan kaynağı çalması, küresel ekonomik faaliyetlerin ve dolayısıyla zenginliğin artık Batı yörüngesinden Asya'ya doğru kaymakta olduğunu doğruluyordu. Bütün bu gelişmeler doğal olarak ABD'nin küresel liderlik pozisyonunu da sarsıyordu.

Salgın öncesi devam edegelmekte olan gelişmelerden birkaçı önemle not

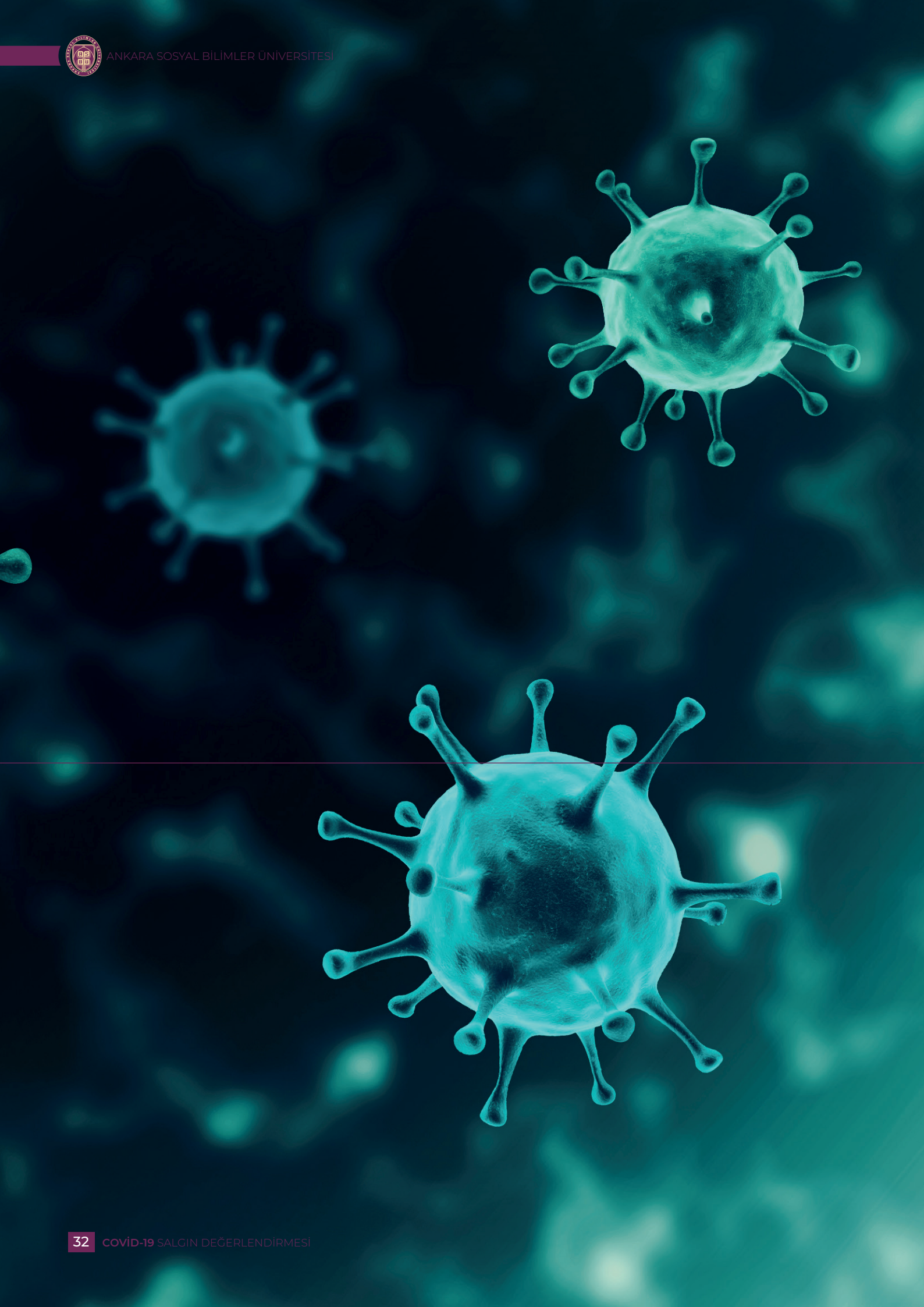
edilmelidir. Birincisi mevcut küresel finans sisteminin öncüsü olan ABD, hem devlet hem birey bazında, çevrilmesi çok güç bir borç yükü altındadır. Rakibi Çin ise yüklü bir nakit birikimine sahiptir ve Asya'dan Avrupa'ya büyük bir eksende kara ticaret ağının altyapı çalışmalarına finans kaynağı ayırmaktadır. Üçüncü gelişme ise AB'nin Avro kullanmaya başlayarak kendini uzun vadede doların getirebileceği riskleri bertaraf etmeyi planlarken, olabildiğince jeopolitik risklerden uzak durarak, refahını ABD korumasında sürdürmek istemesidir.

Bu arka plan dikkate alındığında Koronavirüs salgını uluslararası ilişkileri birkaç yönden zorlayarak geleneksel yaklaşımları test etmektedir. Öncelikle salgının ilk emarelerinin görünmesiyle birlikte hem Dünya Sağlık Örgütü'nün hem de Çin'in doğru bilgileri zamanında paylaşım paylaşmadığı konuları gündeme geldi. Devletlerin verdiği bilgiler ve sınırlı insan kaynağı ile hareket etmek zorunda olan DSÖ, salgının Çin'in dışına çıkmasını önleyemedi. Çin hükümeti ise büyük nüfus yoğunluğuna rağmen insan hareketliliğini hızlı bir şekilde yavaşlatarak salgını beklenenden daha kısa bir sürede kontrol altına almayı başardı.

Küresel bir salgın karşısında özellikle kaynakları yeterli olmayan devletler küresel iş birliği ve zengin devletlerden öncülük beklerken tam tersi bir yaklaşım ortaya çıktı. Büyük ve zengin devletlerin bir kısmı başka ülkelere yardım etmek şöyle dursun, diğerlerinin sağlık malzemelerine el koyma teşebbüsünde bile bulundular.

Salgının açık toplumlarda daha hızlı yayılması uluslararası ilişkiler açısından birkaç konuyu gündeme getirdi. İlki her bir ülkenin bu tür bir salgın karşısında karşı koyma kapasitesiydi. Yönetimlerin ve hükümetlerin öncelikle kendi toplumları üzerinde etkileri test ediliyordu. Toplumsal hareketliliğin sınırlanması, üretim ve tüketim zincirlerinin durdurulması, sağlık sektörlerinin altyapı ve insan kaynakları açısından kapasitesi salgınla mücadelenin temel göstergeler alanları oldu.

Salgınla mücadelede hangi yönetim modelinin süreç yönetiminde daha başarılı olduğu temel bir gözlem noktasıydı. Liberal demokratik yönetimler mi, yoksa Çin gibi daha otoriter kontrol mekanizmaları daha güçlü hükümet modelleri mi daha etkili olacaktı? Burada tabii ki liberal demokratik yönetimler, Çin salgınıyla mücadelede başarılı oldu diye kendi sistemlerini değiştirecek değiller. Ama bireylere yönelik özellikle elektronik ve sağlıkla ilgili konularda daha fazla kontrolün onaylanması endişe kaynağı olarak kalmaya devam edecek gibi. Covid-19 salgınıyla mücadelenin bireysel özgürlük alanlarını kısıtlama riski ve bunun sağlık gerekçeleriyle büyük kitleler tarafından kabul görebilecek olması 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'de yaşanan özgürlük kısıtlamalarını hatırlatmaktadır.

2.

GELECEK ÖNGÖRÜSÜ (OLASI SORUNLAR) VE TEMEL ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

PSİKOLOJİK ÖNGÖRÜLER

Covid-19 salgını, hastalığı bizzat kendisi ve veya yakınları geçiren kişiler için bireysel, bütün toplum içinde toplumsal düzeyde bir travmadır. Bu travmanın yanı sıra bu travmaya karşı alınan önlemlerin (karantina, sosyal izolasyon, yoksunluk, kısıtlanma) ileriye doğru birtakım psikolojik etkileri olması beklenebilir:

Bu dönem sonrası ortaya çıkabilecek ve ileride devam edebilecek sorunların başında travma sonrası stres bozukluğu gelir. Daha önceki salgınlarda yapılan çalışmalar ışığında

bu ciddi enfeksiyon hastalıklarında (SARS salgınında) bu rahatsızlığı bizzat geçiren hastaların yaklaşık %40'ında ve yine bu hastalara hizmet veren sağlık personelinin yaklaşık %10'unda travma sonrası stres bozukluğu geliştiği görülmüştür.

Salgını takiben gelişebilecek diğer olası durumlar, özellikle yaşlı grupta sosyal izolasyona ve dışarı çıkamamaya bağlı depresyon, yaygın kaygın bozukluğu, hastalık kaygısı bozukluğu ve obsesif- kompulsif bozukluktur. Bu tür artçı ruhsal rahatsızlıkların ortaya

çıkmasında, kişilerin bu karantina ve pandemi dönemini nasıl geçirdikleri, öncesindeki kişilik ve psikolojik yapı ve yatkınlıkları, sahip oldukları sosyal destekler, yaşadıkları iş ve/veya ekonomik kayıplar, yaşadıkları fiziksel ortam ve aile ilişkilerinin özellikleri yerine göre yatkınlaştırıcı yerine göre de koruyucu etkiler gösterebilir. Gelir düzeyi yüksek, yaşam ortamı ve koşulları iyi, aile ortamı ve ilişkileri olumlu ve destekleyici, fiziksel olarak başka bir hastalığı olmayan, kendine ait uğraşları olan ve bunu ev ortamında da gerçekleştirebilen, evden çalışma imkânlarına sahip olan, öncesinde herhangi bir ruhsal sorunu veya kişilik sorunu olmayan bireyler bu durumu daha kolay atlatırken gelir kaybı yaşayan, yaşam ortamı kısıtlı, aile içi sorunları olan, pandemi öncesinde ruhsal sorunları veya kişilik sorunları var olan, daha önceden ağır travmalar yaşamış olan bireyler böylesi bir durumda zorlanarak olay sonrasında da kalıcı ruhsal rahatsızlıklar yaşayabilecektir. Bu artçı ruhsal rahatsızlıkların azalması şu anda alınacak önlemlere bağlıdır. İnsanların gereksiz yere aşırı ve kavrayamayacakları bilgi bombardımanına tutulmaması, ne olumlu ne olumsuz gerçekçi bilgi yansıtılması, toplumun daha zorlanan ve kısıtlı kesimlerinin desteklenmesi, çocuklara yaşına uygun bilgiler verilmesi, evde zamanın verimli geçirilmesi, sağlıklı iletişim kurmanın yollarının öğretilmesi, aktarılması ve gündelik yaşamda bedensel aktiviteye muhakkak yer verilmesi bu önlemler arasında sayılabilir.

Pandemi sonrası kısıtlamalar azaldığında, yaklaşık 3 aydır olağandışı koşullarda yaşayan kişilerin bu yeni duruma da uyumda zorluk yaşamaları beklenebilir. Bu aşamada bir kısım kişide normal yaşama dönüşte zorlanma olabileceği gibi (örneğin öğrenciler için yeniden örgün eğitime uyum sağlama, toplu yaşam koşullarına

geçmekte zorlanma, kaçınma tepkileri) olabilecek bir diğer psikolojik tepki ise kısıtlılık sonrası bireylerin o dönemde yapamadıkları şeyleri aşırı yapmaya yönelmeleri olabilir. Özellikle bu dönemde bir ceza olarak algılayan bireyler, “cezalarının” bitmesinin ardından özlemini çektikleri şeylere kendilerine zarar verecek biçimde geri yönelebilirler. Bu konuda alınabilecek en önemli tedbir ise insanlara kısıtlamalar azaldığında veya kalktığında yeni normal yaşamın nasıl olacağını iyice aktarılması (nasıl bir araya gelinecek, yolda nasıl yürünecek, nasıl toplantı yapılacak, ders ortamında nasıl hareket edilecek alışveriş nasıl yapılacak, hastaneye nasıl gidilecek vb.) ve geçişin kademeli bir şekilde yapılması uygun olacaktır.

Toplum psikoloji düzeyinde düşündüğümüzde bu salgın ve yaşanan zorluklar ileriye doğru hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara yol açma potansiyeline sahiptir. Olabilecek olumlu senaryo ileriye doğru toplumsal dayanışmayı ve iş birliğini yükselten, insanların iş bölümü ve toplumsal kurallara uyumunu arttırıcı bir etki yapabileceği gibi toplumsal ve bireysel ayrışma, uzaklaşma, çıkarıcılık gibi sonuçlar da doğurabilir. Bunlardan hangisine doğru yönelme olacağı bu salgın döneminin nasıl geçirildiği, ne kadar sürdüğü, şu andaki kurallara uyum düzeyiyle olumlu sonuçlar elde edilip edilmemesi, bu dönemde zorluk çeken insanlara dönük gerçekleştirilen dayanışma ve yardım faaliyetleri ve insanların bu dönemi genel olarak nasıl algılayıp anlamlandırdıklarına göre belirlenecektir.

Şu anda bu salgın döneminin bir pik yapıp sabitleşip inmeye başladığını varsayarsak, bugüne dek olan genel tablonun olumlu senaryoya gidişi güçlendirdiğini söyleyebiliriz.

SOSYOLOJİK ÖNGÖRÜ

Salgının sağlık açısından yıkıcı sonuçlarına ek olarak, ciddi boyutlarda toplumsal sonuçları da olacaktır. Bu noktada ilgili kurum ve kuruluşların daha aktif olmaları, politika yapıcıların bu yönde yapıcı ve çözüme yönelik adımlar atması son derece önemli olacaktır. Covid-19 salgınının olası toplumsal etkileri birkaç başlık altında toplanabilir.

Aile İlişkileri, Aile Yapısı ve Dinamikleri:
Covid-19 salgınının sosyolojik açıdan

en büyük etkileri aile ilişkilerinde ve aile yapısında gözlemlenecektir. Özellikle kadına yönelik şiddet başta olmak üzere aile içi şiddet vakalarında artış ve bunun neticesinde boşanma oranlarında ciddi bir artış ortaya çıkabilir. İtalya, Almanya, Çin gibi ülkelerde gelen veriler göstermektedir ki bu ülkelerde aile içi şiddet oranlarında çok ciddi artış olmuştur. Benzer şekilde, ülkemizde de geçen yılın verilerine kıyasla ciddi bir yükseliş görülmektedir. Bu duruma özellikle

Aile Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından kurulacak uzman ekiplerce destek mekanizmalarının geliştirilmesi, psiko-sosyal destek hatlarının kurulması büyük önem taşıyacaktır. Benzer şekilde İçişleri Bakanlığı da önceki yıllardaki aile içi şiddet vakalarını inceleyip bunların takibini yaparak durumun daha ciddi noktaya gitmesinin önüne geçmeye çalışmalıdır.

Tüketim Alışkanlıkları: Covid-19 salgını göstermiştir ki insanlar salgın öncesinde her şeyi her an tüketen, tüketim konusunda sınır tanımayan alışkanlıklara sahipken bu salgın döneminde bu alışkanlıklar sorgulanmaya başlanmıştır.

Bu noktada toplumsal hayat üzerindeki etkileri virüs geçtikten sonra da kalıcı olacaktır. Özellikle dünya genelinde tüketim alışkanlıklarının sorgulandığı, doğa ile olan ilişkilerin, beslenme alışkanlıklarının, sigara gibi maddelerin kullanımının gözden geçirildiği yeni bir dönem ön görülmektedir. Bu açıdan özellikle gençleri, sağlıklı beslenme, sigara gibi kötü alışkanlıkları bırakma konusunda bilgilendirici faaliyetler özellikle Yeşilay vb. kurumlarımız üzerinden artarak sürdürülmelidir.

Toplumsal Eşitsizlikler: Virüsün etkileri ne yazık ki toplumsal eşitsizlikler açısından da çarpıcı olacaktır. Her sosyoekonomik grup bu salgından aynı ölçüde etkilenmemektedir. Bu noktada kronik rahatsızlıklara daha fazla sahip olduğu araştırmalarla ortaya konan düşük sosyoekonomik tabaka bu salgından en derinden etkilenecek

gruptur. Yalnızca sağlık açısından değil, toplumsal ve ekonomik sonuçları açısından da bu gruplar en savunmasız, dezavantajlı gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ülkemizde başlatılan yardım kampanyalarına olan desteğin katlanarak artması, toplumsal dayanışmanın güçlenmesi büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda, bu grupların işlerini kaybetmemeleri ve güvenceye sahip olmaları açısından yasal her türlü düzenlemenin devam ettirilmesi hayati derecede önemlidir.

Yaşlılık: Bu salgının bir “kuşaklararası çatışma”ya dönüşmemesi son derece önemlidir. Yaş üzerinden uygulanabilen ayrımcı tutum ve davranışların toplumsal hayatımızda geri dönüşü olmayan daha kalıcı etkileri olabilir. Bu açıdan bakıldığında virüsün sanki bulaştırıcısı, sorumlu bir grup olarak herhangi bir yaş kesimi görülmemelidir. Bu noktada yaş temelli sokağa çıkma yasaklarının mutlaka gözden geçirilmesi gereklidir.

Eğitim: Salgının eğitim kurumu üzerindeki etkileri de büyük olacaktır. Bu noktada zaten daha önce başlamış olan, dünya genelindeki “dijital dönüşüm” daha yaygın ve etkin olarak eğitim kurumu içerisinde yerini alacaktır. Eğitime ilişkin bazı geleneksel anlayışlarımız yerini daha yenilikçi ve teknolojik uygulamalara bırakacak gibi görünmektedir. Özellikle YÖK başta olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlarımız bu konuda öncü olacaklardır. YÖK’te virüs öncesinde hayata geçirilen “yükseköğretimde dijital dönüşüm projesi” bu noktada son derece önemli olmaktadır. Yaşanması muhtemel bu köklü değişimler karşısında okullarımızın da altyapı ve felsefi yaklaşımları açısından hazır olmaları gerekecektir.

Yabancı Düşmanlığı: Virüs salgını aynı zamanda beraberinde muhtemel bir “yabancı düşmanlığı”nı da getirecektir. Uzun vadede etikleri kalıcı olur mu bilinmez ama özellikle Asya kökenli bireylere yönelik ayrımcı, önyargılı tutum ve davranışlar tırmanışa geçmiş görünmektedir. Bu noktada salgının ortaya çıktığı ilk günlerde YÖK tarafından üniversitelerimize gönderilen tedbirler arasında bu konuya da yer verilmiş, özellikle Asya kökenli öğrenci ve hocalara yönelik ayrımcı tutum ve davranışlardan kaçınılması konusunda büyük özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Göçmenler, Mülteciler: Bu salgının sosyolojik etkilerinin yine çok derinden etkileyeceği bir kesim de “göçmenler, mülteciler” olmaktadır. Özellikle bu bireylerin yeterli seviyede dil bilmiyor oluşları, sağlık hizmetlerine sınırlı erişimleri ve toplumlarda kendilerine yönelik hali hazırda var olan ayrımcı tutumlar düşünüldüğünde, bu durumun ciddiyeti ortadadır.

HUKUKSAL ÖNGÖRÜLER

Gelecekte Karşılaşılabilecek Hukuki Sorunlar ve Bu Sorunlara Getirilebilecek Olası Çözümler

Dünya genelindeki salgın hasebiyle sözleşmelerin ifasında güçlüğe düşülmesi maddi imkânsızlıklar dolayısıyla olası bir hale gelmiştir. Peki, sözleşmenin her iki tarafını da mağdur etmeden ne gibi çözümler getirebiliriz? Çalışmamızın bu kısmında sözleşme hukuku açısından değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Öncelikle salgın bir mücbir sebep teşkil eder mi? Eğer teşkil ederse bunu neye dayandırarak ileri sürüyoruz? “Mücbir sebep, sorumlu veya borçlunun faaliyet ve işletmesi dışında meydana gelen genel bir davranış normunun veya borcun ihlaline mutlak ve kaçınılmaz bir şekilde yol açan, öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan olağanüstü bir olaydır (Eren, F.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2017, s. 582). Deprem, sel, yangın, salgın hastalık gibi doğal afetler mücbir sebep sayılır.” şeklinde

Yargıtay'ın değerlendirmesi doğrultusunda düşünüldüğünde Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilan ettiği Covid-19 salgını mücbir sebep olarak değerlendirilmelidir. "İşçiyi çalışmaktan alıkoyan nedenler, işçinin çevresinde meydana gelmelidir. İş yerinden kaynaklanan ve çalışmayı önleyen nedenler bu madde kapsamına girmez. Örneğin iş yerinin kapatılması zorlayıcı neden sayılmaz (Yargıtay 9. HD. 25.4.2008 gün 2007/16205 E, 2008/10253 K.). Ancak, sel, kar, deprem gibi doğal olaylar nedeniyle ulaşımın kesilmesi, salgın hastalık sebebiyle karantina uygulaması gibi durumlar zorlayıcı nedenlerdir." şeklindeki karar metni incelendiğinde de salgın hastalık mücbir sebep olarak değerlendirilmelidir kanısına ulaşabiliriz. Bu değerlendirmeler sözleşmelerde ortaya çıkabilecek hukuksal problemlerde göz önüne alınmalı ve bu husus düşünülerek sorunların çözümüne gidilmelidir. Örneğin; kira sözleşmelerinde sözleşme tarafından biri olan kiracı sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması korona virüsün ve etkilerinin kiracının ödeme gücünü yaşamasında etkili olup olmadığı, yani korona virüs ile ödememe arasında bir nedensellik ilişkisi bulunup bulunmadığı, bu durumun aşırı ifa güçlüğüne neden olup olmadığı, kira sözleşmesi, şartları, tarafların ekonomik durumu, korona virüsün kiracının ödeme gücünde ne kadar süreyle ve ne şekilde etkili olduğu vs. gibi tüm etkenler dikkate alınarak kabul edilebilir. Ancak bu hususta sözleşme tarafları arasında denge bir taraf lehine diğer taraf aleyhine bozulmamalıdır.

İşçilerin bir kısmı bu salgın devam ederken çalışmaya devam etmişlerdir. Bu hayatın devamlılığı için gereklidir. Ancak bu süreçte salgına yakalanılması durumunda bu meslek hastalığı mı sayılacak yoksa işçinin kendi kusuru nedeniyle ortaya çıkan bir iş kazası mı sayılacak?

11.10.2008 Tarihli 27021 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Çalışma ve Meslekte

Kazanma Gücü Kaybı Tespit Oranı Yönetmeliği'nde;

"Meslekî bulaşıcı hastalıklar MADDE 19

- (1) Meslekî bulaşıcı hastalıklar Listesinin "D Grubu"nda yer alan bulaşıcı hastalıkların, görülen işin gereği olarak veya işyerinin özel koşullarının etkisiyle oluşması ve enfeksiyonun laboratuvar bulguları ile de kanıtlanması gereklidir.
- (2) Bu listede yer almayan fakat görülen iş ve görev gereği olarak bulaştığı kesin olarak saptanan diğer bulaşıcı hastalıklar da meslek hastalığı sayılır. Bu husustaki teşhisin laboratuvar deneyleriyle kanıtlanması gereklidir. Hastalığın en uzun kuluçka süresi yükümlülük süresi olarak alınır." ifadesine yer verilmiştir.

Covid-19 ile ilgili olarak her olay kendi içinde değerlendirilmeli ve bu olay bir iş kazası mı ya da meslek hastalığı olarak mı nitelendirilmeli sorusuna öyle cevap verilmelidir.

Burada uygun illiyet bağının kurulmasının ardından gelen önemli husus ise sorumluluğun belirlenmesidir. İşveren gereken önlemleri almadıysa ve Sağlık Bakanlığının belirttiği koşullar altında işçiyi çalıştırmadıysa kusuru artacakken işverenin, gerekli önlemleri almasına rağmen işçi tedbirlere uymadı ise işçinin kusuru artacaktır. Değerlendirmelerde bulunurken kapsamlı bir analiz yapılmalıdır. Ancak virüsün kolay bulaşabilmesi hususu da göz önüne alınmalıdır. Bir de virüs iş yerinde mi dışarı da mı bulaşmış; konak süresinin uzunluğu sebebiyle bunun tahlilinin de hayli zorluk çıkaracağı göz önünde bulundurulmalıdır.

En önemli husus ise salgının uzun bir mühlet daha devam edebilmesi

EDEBİYATTA GELECEK ÖNGÖRÜSÜ VE ÖNERİLER

Edebiyatta Gelecek Öngörüsü

İnsan ilişkilerinin, hatta insanın yeniden tanımlandığı bu dönemde, diğer birçok alanda gerçekleşmekte olduğu gibi edebiyat alanında da köklü değişimler olacağı açıktır. Pandemi sebebiyle gündelik hayatlarımızda ortaya çıkan değişimlerin:

- Edebiyatın üretim süreçlerini,
- Edebi eserlere temel oluşturan konu, tema ve imgeleri,
- Tercih edilen edebi türlerin

oluşumunu ve var olanların dönüşümünü,

- Eserlerin paylaşılma ve dağıtım biçimlerini,
- Eserlerin tüketim biçimlerini,
- Akademik çalışmalarda ele alınma biçim ve süreçlerini hızla etkileyeceği açıktır.

Bütün dünyayı ilgilendiren bir salgın yaşanıyor olması, yerellik ve evrensellik diyalektiğini de etkileyecektir.

Bütün canlı türlerini, bütün insan topluluklarını, toplumun bütün

kesimlerini ilgilendirdiği için daha kapsayıcı, bütüne ve birliğe çağrı yapan türde eserlere ihtiyaç duyulacağı ve bu eserlerin daha çabuk ilgi göreceği öngörülebilir.

Sonraki yıllarda bazı eserleri okurken yazarın biyografisinde “2020’de Korona virüsünden öldü” ya da “Korona’ya yakalanmadan önce şu eseri üzerine çalışıyordu” cümlelerini göreceğiz. Bilebildiğimiz kadarıyla, şimdiden, ne yazık ki böyle örnekler var.

Covid-19 ile birlikte ücretsiz ya da son derece uygun fiyatlarla erişime sunulan kitapların, salgın sonrasındaki kısa evrede belli bir “makul” ücret politikası çerçevesinde ucuzlayacağı öngörülebilse de uzun sürede şimdikininkine aksine, e-kitaplar ve prestij kitaplar muhtemelen çok daha pahalı olacaktır.

Dijitalleşmenin artacağı düşünülürse, sektörün basım ve yayın süreçlerinde yer alan her ajanın dijital okuryazarlık alanında yeterliliğini arttırması gerekecektir. Sektörde yer alanların, hem üretim hem dağıtım aşamasında dijital beceri ve hızları ölçüsünde başarı sağlayacakları ortadadır. Dijital ortamlara geçiş süreçleri için istihdam artabileceğinden, fakültelerde ya da SEM gibi merkezlerde editörlük eğitimleri vermek gerekli ve yararlı olacaktır.

“Ben kitaba dokunmak, onu hissetmek isterim!” diyenlerin basılı kitaptan kısmen uzaklaşacağını, e-kitabın, birden bire değilse bile, eskisine oranla daha fazla güç kazanacağını, aynı nedenle kütüphanelere yönelik basılı kitap talebinin azalacağını düşünmek mümkün. İnsanların birbirinden ödünç kitap alma alışkanlıklarının da kütüphanelerin ödünç verme koşullarının da bir miktar değişebileceği öngörülebilir.

Dokunmak demişken, Covid-19 sürecindeki, korkudan ‘dokunmama’, ‘dokunamama’ hali eserlerde dokunma duygusuyla ilgili imgeleri çeşitlendirebilecektir.

Edebi üretim ve dağıtım süreçlerinde, toplumca hızla benimsenen ve takdir gören gönüllülük, bağış ve kolektif çaba çerçevesinde devlet destekli girişimlerin artacağı da öngörülebilir.

Hayatın pek çok alanına birden dokunma özelliğinden dolayı, “edebiyat çalışmaları” hali hazırda disiplinler arası yaklaşımlara açıksa da Covid-19 sonrasında tıbbi, çevreci, psikolojik, antropolojik, sosyolojik, kültürel ve medya çalışmaları gibi alanlardan faydalanan, disiplinler arası ve çok disiplinli kuramlar/yorumlar daha da önem kazanacaktır.

Salgının tehdidi ölçüsünde güçlü bir bilimsel üretim seferberliğine ihtiyaç vardır; öyle ki “birinci kültür” olarak görülen tıp ve fen bilimleriyle “ikinci(l) kültür” olarak görülen sosyal ve beşeri bilimler arasında köprü kurmaya yönelik, “üçüncü alan”ı oluşturacak girişimlere daha acil ihtiyaç duyulacaktır. Artık hiçbir alan tek başına, oluşturduğu bilgi birikimiyle yetinme lüksüne sahip değildir.

Nasıl ki sanayi devrimi roman türünü; deniz seferleri ve sömürgecilik “Robinsonad”ları; şehirleşme, suçun artması ve polis teşkilatının kurulması polisiye türünü; serbest piyasa ekonomisi “bildungsroman” türünü doğurduysa, küresel düzeydeki salgın da beraberinde getirdiği olgularla yeni edebi türlerin ve anlatım yollarının ortaya çıkmasına sebep olabilecektir. Bunu bizden sonraki kuşakların

daha rahat göreceği açıksa da bizler de dikkatimizi bu öngörülere odaklayabiliriz. İnsanların aylar boyu daracık mekânlara hapsedildiğini gözetirsek, bu yeni türlerin, bir yanıyla, daha çok klostrifobik öğeler taşıyabileceği; dış dünyanın maddi, somut bir tanıklıkla değil de, daha çok tahayyül gücüyle canlandırıldığı 'fantastik' eserlerin sıkça yazılacağı öngörülebilir.

Beşeri bilimler açısından, edebi kurgular (ve öğretici metinler) "imkânsız resmetmek" bakımından her zaman bir adım önde olmuştur. Hem ütöpik hem de distöpik biçimlerde bilim kurgu ve spekülâtif kurgular bu durumun somut örnekleri olarak karşımıza çıkar. Yazarlar, geleceğin insanlık için nelere gebe olduğunu, "geçmiş zamanlarda" hayal edilemez olanı, anlatılarında sorgular, inceler ve ihtimalleri ortaya koyarlar. Sümer tabletlerinde de (Atra-hasis destanı) çağdaş bilimkurgu eserlerinde de salgın tasvirleri vardır. Bugüne kadar bütün bunlar 'distöpik' bir nitelik taşıyordu. Ancak

Covid-19 ile birlikte bu tip eserler "gerçekçi" bir nitelik kazanmaya başlamaktadır. Bu nedenle var olan türlerin harmanlanması söz konusu olabilecektir

Pandemi Sürecinin Edebiyatta Fırsata Dönüşmesi İçin Bazı Öneriler

Pandemi sürecinde insanlar zorunlu olarak evlerinde kaldıkları için daha önce de ifade edildiği gibi bazıları boş zamanlarını değerlendirmek ve can sıkıntısından kurtulmak için kitap okumaya başladılar. Bazıları da çalışmaktan zaman bulamadıkları için bir türlü yazamadıkları hatıralarını yazma, edebiyata ilgi duyanlar edebiyat ile ilgili etkinliklerde bulunma imkânına kavuştu. Böylece edebiyat ve sanat evlerimize yeniden konuk oldu. İnsanlar okuduklarını paylaşmaya, edebiyat sohbetlerini yapmaya başladılar.

Bu hem sağlık hem eğitim hem de sanat için önemli bir kazanımdır. Bilindiği

üzere uzun süre evlerinden çıkamayan, çalışamadıkları için geçim sıkıntısını yaşayan, işlerini kaybeden insanların psikolojik sıkıntılar yaşamaları beklenen bir durumdur. Alan uzmanları hususa dikkat çekerek bu dönemin en önemli risklerinden birinin psikolojik risk olduğunu, psikolojik rahatsızlıklarda en önemli tedavi yöntemlerinden birinin de meşguliyet terapisi olduğunu söylüyorlar. Bu riski edebiyat eserleriyle önlemek ya da hafifletmek hem daha güvenli hem de masrafsızdır. Ayrıca kitap okuyanlar şiddetten yana olmazlar. Barış içinde bir gelecek kurmak için yeni teknolojileri kullanan ama ona bağımlı kalmayan ve şiddetten yana olmayan bir nesle ihtiyaç vardır.

Hangi alanda eğitim ve öğretim yapılırsa yapılsın, söz konusu alanlarda başarılı olabilmek için eğitim ve öğretimin yapıldığı dili bütün incelikleriyle en iyi şekilde bilmek gerekir. Sanatın gelişmesi, kaliteli eserlerin yazılması da ona duyulan ihtiyaca ve gösterilen ilgiye bağlıdır. Bu yüzden, sadece kriz dönemlerinde değil hayatın bütün evrelerinde edebiyatı hep gündemde tutmalıyız. İnsanların her geçen gün teknoloji ürünü cihazlara daha bağımlı hale geldiği, ebeveynin eğitimdeki rolünün zayıfladığı günümüzde ne yapıp edip çocuklarımızı ve gençlerimizi edebi eserlerle buluşturmak, kitap okumalarını sağlamak zorundayız.

Bunu yapmak için onların zevklerine hitap edecek, beğenilerini kazanacak eserler ortaya koymalıyız. Bu konuda özellikle genç yazar ve sanatçıların önü açılmalıdır. Yazma kabiliyeti olanlar motive edilmeli, eserlerinin basılması ve satılması için maddi destek verilmelidir. Kaliteli eserlerin ortaya çıkması dingin bir kafa, heves ve gayret, ilgi ve alaka, zaman ve imkânla mümkündür. Pandemi süreci bunun için uygun bir zemin hazırlamış gibidir. Küresel çapta olumsuz etki bırakan bu süreci sanat ve edebiyat için bir fırsata dönüştürmek mümkün olabilir. Bunu değerlendirmek gerekir.

İŞLETMECİLİKTE GELECEK ÖNGÖRÜSÜ

İşletmelerin gelecekteki temel sorunu belirsizlikle mücadele olacaktır. İşletmeler, pandemi nedeniyle ortaya çıkan belirsizliklerle mücadeleye daha çok emek ve zaman ayırmak ve bu bağlamda yeni beceriler geliştirerek hayatta kalmak ve hatta başarılı olmak için çıkan fırsatları değerlendirmeye odaklanmalıdır. Bu kapsamda geliştirilecek bazı önemli becerileri iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunların ilki dayanıklılık diğeryse esnekliktir. Dayanıklılık önemli ölçüde

pandemi benzeri çevresel gelişmelerin olumsuz etkilerini azaltma veya bunların yıkıcı etkilerini tecrübe ettikten sonra hızla toparlanma becerisidir. Dayanıklı işletmelerin güçlü liderliğe, finansal kaynaklara, sağlam bir pazar payına ve aidiyet duygusu kuvvetli çalışanlara sahip olması gerekir. Bunlara halen sahip olmayan işletmelerin uzun süre ve şiddetli çevresel tehditler altında ayakta kalmaları beklenmemelidir. Ancak, uzun vadede ayakta kalmak isteyen işletmeler için dayanıklılığa yatırım yapmak

elzemdir. Özellikle pandemi döneminde beklenmedik fırsatlar yakalayan işletmelerin (örneğin, çevrim içi perakendecilik yapanlar, uzaktan eğitim teknolojileri geliştirenler, tıbbi cihaz ve malzeme üreticileri gibi) elde ettikleri kazancı dayanıklılığa ayırmaları akıllıca olacaktır.

Dayanıklılığa yatırım yapmak ayakta kalmayı kolaylaştırabilir. Ancak, dayanıklılık işletmelerin yeni fırsatları yakalayıp gelişmelerini sağlayamayabilir. Bunun için işletmelerin pazarlarını, müşterilerini, tedarikçilerini, ürün veya hizmetlerini, temel teknolojilerini, üretim lokasyonlarını, iş modellerini veya yapılarını gerektiğinde kökten değiştirmelerine olanak verecek türden bir esnekliğe de kavuşmaları gerekir. Bu amaçla işletmeler yeni şeyler öğrenmeye olabildiğince açık olmalı, bilgi edinme ve özümseme kapasitelerini artırmalı ve hızlı karar alma ve uygulama becerileri

geliştirmelidir. Esnekliğin bir önemli unsuru da çalışanların iş birliği yapmaya yatkın olmasıdır. Bu amaçla çalışanları öğrenme ve karar alma mekanizmalarına katmalı, icraatta onları güçlendirmelidir.

Pandemi süresince ve sonrasında bazı işletmelerin beklenmedik kazançlar elde edeceği, bazılarının var olma mücadelesi vereceği ve pek çok işletmeninse yok olup gideceği tahmin edilmektedir. Herhangi bir işletmenin hangi sınıfa gireceği büyük ölçüde dayanıklılık ve esneklik bakımından halen sahip olduğu ve yakın gelecekte kazanacağı becerilere bağlı olacaktır.

PANDEMİ SONRASI DİNİ HAYAT ÖNGÖRÜSÜ

Bugünlerde birçok düşünür, bilim insanı ve siyasetçi pandemi sonrası hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını farklı platformlarda vurgulamaktadır. Hatta Covid-19 süreci yaşanırken zorunlu ya da ihtiyari olarak yaptığımız, geçici gibi görünen pek çok davranışın kalıcı hale geleceği, başka bir deyişle alışkanlıklarımızın değişeceği ileri sürülmektedir. Moderniteden postmoderniteye evrildikçe yükselen bireyselleşme, Covid-19 sonrasında daha da artabilir. Sosyal yapı ve zihniyetler değişince dini düşüncelerin, dini

pratiklerin ve alışkanlıkların az ya da çok değişmesi kaçınılmaz. Kuşkusuz büyük dini-sosyal değişimler bir anda hızlıca gerçekleşmez, süreç içinde tezahür eder. Buradaki süreç kelimesinin altını özellikle çizmek gerekir. Zira süreç içinde değişim yaşamak yavaş bir seyir izlediği için değişimi fark etmemek hatta reddetmek olasıdır. Son 30 yıl içinde muhafazakâr mütedeyyin kesimin değişimi bu bağlamda değerlendirilebilir. Pandemi sonrası özellikle yeni kuşakların farklı bir dini yaşantıyı tercih etmesi muhtemeldir.

Dünya sağlık örgütünün koruyucu tedbirler kapsamında sosyal mesafe kavramını kullanması ve bunun tüm dünyada yaygınlık kazanmasına dikkat çekmek gerekir. Zira psikoloji ve sosyal psikoloji literatüründe sosyal mesafe kavramı ilişkide bulunan insanlardan sadece fiziksel değil aynı zamanda duygusal ve düşünsel olarak da uzaklaşmayı ifade etmektedir. Bu durum kurumsal ve geleneksel dinler açısından oldukça sıkıntılı günleri beraberinde getirecek gibi görünmektedir. Zira kurumsal-geleneksel dinler bireysel ibadetler yanında cemaatle ibadeti ve cemaatin sağlayacağı dini-sosyal desteği önemli kabul ederler. Hz. Peygamberin “cemaatle namazın bireysel namazdan 27 derece üstün olduğunu” söylemesi bu anlamda dikkat çekicidir.

Covid-19 sonrasında yeni insan ve yeni tip dindarlıklar şekillenecek gibi görünmektedir. Postmodernite ile birlikte zaten filizlenmiş olan “bireysel din”, “kurumsal temeli zayıf maneviyat”, “evde din” ve “ait olmadan inanmak” gibi dinsel eğilimlerin daha belirgin bir hale gelmesi olasıdır. Bu çerçevede kurumsal din ve dindarlık-maneviyat bütünlüğünü vurgulayan dini anlayışlar zayıflayacak gibi görünüyor. Dijital imkânlar özellikle tamamen bireyselleşmiş “evde din” anlayışını besleyebilir.

Covid-19 sürecinde dini manevi başa çıkma ve bireysel dindarlıkların ve maneviyatçı yaklaşımların artması, Covid-19 sonrası kısmen devam edebilir. Bu durum “evde din” anlayışıyla uyumludur.

Hastalık korkusu ve güvenlik algısıyla cuma namazı, camide cemaatle beş vakit namaz kılma, teravih namazı ve bayram namazlarına katılım azalabilir. Umre ve hac ibadetlerini ifada tedbirli davranışlar olabilir. Kadınların bir araya gelerek Kur’an okuma ve Yasin okuma gibi uygulamaları daha da azalabilir.

Özellikle orta ve ileri yaştaki bireylerin geleneksel kurumsal dini hayata dönüş yapmaları mümkün olsa da gençler ve ergenlerin daha bireysel, maneviyat temelli, hatta ihtiyaç dindarlığı şeklinde sadece sıkıntılı anlarda dine yönelmeleri söz konusu olabilir.

Bununla birlikte bu tür dini yaşayışlara meydan okuyan, geleneği ve kimliği önemseyen dindarlar selefi, radikal veya mistik dindarlıklara yönelebilir. Bu durum farklı din anlayışları arasında çatışmaları beraberinde getirebilir.

Güvenlik ve özgürlük kısılcısındaki bireylerin dini yaşayışının geleneksel-kurumsal dindarlık biçimlerinden uzaklaşmaması için akıl-kalp, madde-mana ve şekil-öz birlikteliğine dayalı insan modeli üzerinden çalışmalar yapılmalı, bu bağlamda sosyal hayat ile bireysel yaşamın ahenkli bütünlüğünü vurgulayan eğitim programları devreye sokulmalıdır. Akademik çalışmalarla yeni insana hitap eden yeni bir din dili ve buna uygun din eğitimi ve öğretimi esaslarının geliştirilmesi gerekir. Bu bağlamda özellikle yaşam boyu öğrenme programları kapsamında ailelere de eğitimler verilmelidir.

KAMU HİZMETLERİNDE GELECEK ÖNGÖRÜSÜ

Pandemi kaynaklı sosyoekonomik sorunlardan minimum düzeyde etkilenecek olan ülkeler teknoloji kapasitesi yüksek ve kamusal hizmetleri alanında dijitalleşme dönüşümüne uyumda hızlı olacak olan ülkelerdir. Proaktif bir şekilde mevcut sorunları tespit eden ve bu sorunlara inovatif çözümler sunacak olan kamu otoriteleri toplumsal hizmet sunumunda büyük katkı sağlayacaktır. Öbür taraftan, tüm kamu otoritelerinin devletin varlık sebebi ve insan hakları bağlamında sağlık hizmetine erişim hakkı ve

diğer toplumsal hizmetlere ulaşılması konusunda pandemi döneminde en azından asgari düzeyde ihtiyaçların karşılanması misyonunu üstlenmesi beklenmektedir.

Toplumsal hayatın izolasyon süreci ile yeniden kurgulandığı, eğitimin dijital yöntemlerin egemenliği üzerinden sürdürüldüğü, tüketim tercihlerinin büyük dönüşüm geçirdiği, iletişim imkânlarının çeşitlendiği ve çalışma yaşamının esnek ve belirsiz hale geldiği bu süreç toplumsal dönüşümlere ve

sosyal inovasyon uygulamalarına da kapı aralamaktadır. Toplumda yeni beklentilerin ve ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olan sosyal değişim ve beklenmedik durumlar sosyal inovasyonun temelini oluşturmaktadır. Sosyal inovasyonun kâr amacı gütmeyen yönünün değerlendirilmesine temel teşkil eden temel çalışma alanı ve ilgili pratikleri ile bağlantılı bir başka kavram ise kamuda inovasyondur. Kamuda inovasyon, sosyal inovasyonun bir alt başlığı olarak ele alınacak ve kamu hizmetleri toplumsal ve sosyal sorunlara çözüm üretmeleri açısından çok boyutlu bir şekilde tanımlanır.

Kamuda inovasyonun dünya üzerindeki en önemli ve başarılı örneklerinden biri olan “e-devlet”, toplumsal olarak ileriki dönemlerde karşılaşılabileceğimiz birçok soruna karşı proaktif davranılmasına imkân sağlamıştır. Günümüzde ise karşı karşıya olduğumuz küresel soruna karşı ulusal ölçekte mücadele ederek çözümler üretmek zaruridir. Bu nedenle Türkiye'nin kamuda inovasyona dönük girişimleri olağan dönemlerde dahi önem

arz ediyorken günümüzde karşı karşıya kaldığımız pandemi kaynaklı mevcut ve olası sorunlar da eklenince önem düzeyi artmış ve bu önem düzeyine ek olarak bir de aciliyet hasıl olmuştur. Bu önem ve aciliyet, kamu kurumlarına geçmişteki tüm dönemlerde olduğundan daha büyük ve daha acil sorumluluklar getirmektedir. Bu sorumluluğun sosyal bilimler ve kamu yönetimine yansımaları ise sosyal inovasyon odaklı kamu politika ve uygulamalarına ön ayak olabilecek nitelikte çözüm aşamaları ve vizyoner politika önerileri geliştirmektedir.

Kamuda inovasyon amacı çerçevesinde kamu kurumları, özel sektör, üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının rol oynayacağı, iş birliğine dayalı daha geniş bir perspektifle kamusal hizmetlerin geliştirilmesi ve sunumu gerekmektedir. Sağlık alanı başta olmak üzere kamu kurumlarının bu süreçte diğer kurumlarla iş birliği yapması ve ilgili paydaşlara liderlik etmesi pandemi sürecinin daha az hasarla atlatılmasında ve vatandaşların salgın dönemindeki asgari ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük önem taşımaktadır. Toplumun tüm kesimlerince topyekûn verilecek mücadele sürecinde kamu kesiminin liderliğine daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Pandemi dönemi kamu kesiminin topluma sunduğu inovatif çözümler, potansiyelinin test edilmesi bakımından en zorlu dönemdir. Bu mücadele döneminde dahi vatandaşların taleplerine hızlı ve etkin şekilde çözüm sunabilecek kamu hizmetleri uygulamaları, bir taraftan pandemi sürecinin daha az hasarla atlatılmasına büyük katkı sağlayacak, diğer taraftan teknoloji tabanlı bir ekonomik dönüşüm (Endüstri 4.0, Toplum 5.0 gibi hedefler çerçevesinde) bağlamında pandemi sonrası daha etkin ve verimli kamu hizmeti sunumunda üretilecek politika önerileri ve uygulama kabiliyeti tüm kurum ve kuruluşlara katkı sağlayacaktır.

DİPLOMASI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERLE İLGİLİ ÖNGÖRÜLER

Covid Diplomasisi

Salgın sürecinde bazı ülkeler yumuşak güç konsepti çerçevesinde faaliyetler ortaya koymuştur. Covid diplomasisi diyebileceğimiz bu faaliyetler, ilkin salgının merkezi olarak ortaya çıkan negatif algının yerleşmemesi amacıyla, salgından etkilenen bazı ülkelere Çin'in başlattığı maske ve medikal ekipman göndermesiyle başlamıştır. Her devletin yaklaşmakta olan büyük salgın karşısından kendi sağlık

ekipmanını kendine saklamayı tercih ettiği hatta bazı ülkelerin diğerlerinin sağlık malzemelerine el koyduğu bir ortamda Çin'in birçok ülkeye sağlık malzemesi sağlayabilmesi doğal olarak üretim kapasitesinin yüksekliği ve hızlı dönüşüm yapabilme kapasitesi olarak görülmüştür.

Bu meyanda Türkiye'nin kendi ihtiyacını emniyete aldıktan sonra dost ve kardeş ülkelere sağlık malzemesi yardımı göndermesi de Türkiye'nin yumuşak

gücünü gösteren bir girişim olarak kayıtlara geçmiştir. Diğer birçok ülkenin yanı sıra Bosna, Somali, İtalya, İspanya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletlerine sağlık malzemeleri göndermesi, Türkiye'nin uluslararası görünürlüğüne ve kriz diplomasisi yönetimine olumlu katkılar yapmıştır.

Öte yandan Türkiye'nin yurt dışındaki vatandaşlarını ve öğrencilerini ülkeye getirmek amacıyla yürüttüğü başarılı organizasyonlar uluslararası çevrelerce not edilmiştir. Yurt dışında olup da ülkeye dönmek isteyen bütün vatandaşlara belirli süreler içerisinde ulaşılmış, Dışişleri ve İçişleri bakanlıklarıyla THY tarafından koordine edilen süreç yine dünyada örnek gösterilebilecek bir operasyon kapasitesi örneği olarak gerçekleştirilmiştir.

Türkiye salgın sürecinde yaklaşık 70 ülkeden 25.000'den fazla vatandaşın ülkeye gelmesini sağlamıştır. Bu kadar büyük bir coğrafyaya yayılan bir operasyonun hayata geçirilmesi Türkiye'nin son yıllarda geliştirdiği insan odaklı iç ve dış politikasının da bir tezahürüdür.

Yurtdışında yaşayan vatandaşların konsolosluklara erişimi, ilgili ülkelerde gerekli lojistik planlamaların yapılması, THY ile uçuş planlarının gerçekleştirilmesi sonucunda ülkeye gelen vatandaşların 15 günlük karantina süreci için yurt/mekân vs. planlaması, karantina öncesi ve sırasında sağlık kontrollerinin yapılması, karantina sürecinde üç öğün yemek temini ve sürecin herhangi bir sosyal sorunla karşılaşmadan tamamlanarak insanların ailelerine ve topluma yeniden entegre edilmeleri çok boyutlu bir planlama ve koordinasyonun guru verici bir örneğidir.

Küresel Yönetişim Krizi

Koronavirüs salgınının kısa sürede küresel bir nitelik kazanması mücadelede doğal olarak uluslararası kuruluşların önemini gündeme getirdi. Bir taraftan Birleşmiş Milletler ve bağlı kuruluşların yeterliliği sorgulanırken diğer taraftan iyi ve zamanında işleyen küresel bir yönetim sisteminin ne kadar gerekli olduğu ortaya çıktı. Öte yandan Koronavirüs salgınının küresel güç dengelerini değiştireceği, ABD'nin dünyaya öncülük etmede isteksiz davranması ve ekonomik sorunları nedeniyle liderliği Çin'e kaptıracağı birçok analist tarafından gündeme getiriliyor.

Sonuç olarak Koronavirüs salgını ABD ile Çin arasındaki rekabeti kızıştırarak çift kutuplu bir sistemin kapılarını aralayabilir. ABD ile Çin'in temsil ettiği ekonomik ve politik yapıların farklı olmasına rağmen üretim ve tüketim ağları üzerinden iki ülkenin birbirlerine bağlı (ve hatta kısmen de bağımlı) olması nedeniyle oluşması muhtemel bloklar arasında –soğuk savaş döneminde olduğu gibi- keskin bir ayrışma söz konusu olmayacaktır. Çin muhtemelen Asya bölgesinde kendisine daha çok alan açmış, ABD liderliğindeki Batı ise geleneksel hinterlandına daha sıkı sarılmak ve aynı zamanda Çin'in ekonomik cazibe merkezinin de bir parçası olarak kalmak için çaba harcayacaktır.

ASBÜ

ASBÜ

www.asbu.edu.tr

Hükümet Meydanı No: 2 Ulus / ANKARA

Tel: 0312 596 44 44

